mülkiyeliler birliği dergisi

YIL 1968

SAYI 10

İÇİNDEKİLER

Sayın Okurlar

Bu sayımızda çeşitli konuları dile getiren yazılar yanında, Mülkiye Camiasının bugün ve yarınını ilgilendiren önemli bilgiler ve çağrılar da yer almaktadır.

Sür'atli bir teşkilâtlanma ve organlarını kurma çabasında olan Birliğimizin, tam manâsiyle meslek problemlerine eğilebilmesinde büyük rolü olacak maddî kuruluşunun tamamlanması için yapılan ve yapılacak olanlar, bu sayımızda sizlere anlatılmaktadır.

Bu konularla ilgili yazıların eleştirmesini yaparak fikirlerinizi bildirmenizi ve çağrımızda talep ettiğimiz yardımınızı esirgememenizi önemle rica ederiz.

Saygılarımızla..

MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ

Mülkiye Şeref Kitabı

Ali ÇANKAYA
ile konuşma

1946 yılı mezunlarından Ali ÇANKAYA, üç yıldır aralıksız ve yorucu bir çalışma yaparak iki önemli eser hazırlamıştır. Bunlardan biri «Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler — Mülkiye Şeref Kitabı» diğeri «Türk — Osmanlı Genel İdare Hukuk ve Teşkilât Tarihi»dir. Her iki eserin hazırlanması içte ve dışta geniş yankılar uyandırmış, iki eser de UNESCO tarafından tescil edilmiş, bilim dünyasına duyurulması kararlaştırılmıştır. Eserlerin niteliği, hazırlanış şekli ve ne safha da olduğunun okuyucularımız arasında merak konusu olduğu, sık sık karşılaştığımız sorulardan anlaşılmaktadır. Bu nedenle sayın Ali ÇANKAYA ile bir konuşma yaptık. Bu konuşmanın «Mülkiye Şeref Kitabı» ile ilgili kısmını bu sayıda yayınlıyoruz. «Türk — Osmanlı Genel İdare Hukuk ve Teşkilât Tarihi» adlı eserle ilgili kısım, gelecek sayımızda yayayınlanacaktır.

— Sayın Çankaya, «Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler — Mülkiye Şeref Kitabı» hakkında bizi aydınlatır mısınız? Bu eserinizin, 1954 de yayınlanan «Mülkiye Şeref Kitabı» adlı eserinizle ilintileri nelerdir?

C — Bu yeni kitabımız, bazılarının zannettiği gibi, 1954 de yayınlanan ve S.B.O. yu tarihe maleden eserin devamı değildir. Çünkü :

a) Kitap, dinamik bir karektere sahiptir.

b) İlk kitabımı hazırlayışımda, bu konuda bugünkü tecrübeye sahip değildim. Kaldı ki kaymakamlık gibi fikri çalışma imkânlarından yoksun yerlerde yapılan bir görev sebebiyle bilimsel çalışmanın en önemli dayanağını teşkil eden «bilimsel araştırma» yeteneğinden yoksundum.

Bu devrede bu iki engel de ortadan kalkmış, kitabımızın «milletlerarası müracaat kitabı» olması ve «Mülkiye» nin kişiliğine uygun bir «eser» haline getirilmesi için hiç bir imkân ve kaynak ihmal edilmemiştir. Meselâ:

a) Başbakanlık Devlet Arşivinde Mülkiye ile ilgili olup da fotokopisi çıkarılmamış bir tek vesika bırakılmamıştır. Bunlar 2808 adettir.

b) Osmanlı Devleti Maliye Nezaretine bağlı ve «emekli» işlerinin görüldüğü Muhassesat-ı Zâtiye Umum Müdürlüğünden 1923 de T.C. Maliye Vekâleti Emekli İşleri Umum Müdürlüğüne devredilen ve Rumî 1255, Milâdî 1839 dan 1923'e kadar yüksek kademedeki sivil memurlara ait bulunan 46136 sicil dosyası çok kötü şartlar altında, gayri sıhhi bir bodrumda (7) aylık bir çalışma sonucu teker, teker elden geçirilmiş; buradan Mülkiyelilerin ve Mülkiye ile ilgili şahısların - ki bugün % 80 inin torunları bile kalmamıştır - haltercümeleri çıkarılmıştır.

c) Mülkiye'nin açılışına rastlayan 1859 dan 1965 yılına kadar Türkiye'de çıkan ve millî kitaplıklarımızda kolleksiyonları bulunan ne kadar gazete, mecmua, dergi, risale varsa teker teker taranmış; Mülkiye Tarihi ve Mülkiyelilerle ilgili en küçük bilgi derlenip dosyalarına işlenmiştir. Bu arada ölüm, doğum, evlenme ilânları ve havadisleri teker teker incelenmiş; buralardan eski ve hayatta olmıyan Mülkiyelilerin aile fertleri bulunup kendileriyle temasa geçilmiş ve vefat tarihleri ile mezarlarının yerlerine kadar kesinlikle tesbit edilmiştir.

ç) Yukardaki araştırmalarda da hayatlarını bulamadığımız Mülkiyeliler için memuriyet verdikleri Bakanlıkların veya bağımsız Umum Müdürlüklerin sicil arşivlerinde inceleme yaptırılıp haltercümeleri ve resimleri bulunmuştur. Burada da yoksa doğum yerlerinin valilerine, kaymakamlıklarına yazılmış, bu makamlar kanalıyla bilgi istenmiştir.

d) Afganistan, İran, Irak, Suriye, Ürdün, Mısır, Arnavutluk, Yunanistan, Yugoslavya, Lübnan, Kıbrıs, Bulgaristan uyruklu olup kendileri veya aileleri bu yerlerde bulunan Mülkiyeliler için Büyükelçilerimizin kıymetli yardımları ile temasa geçilmiş; % 50 sonuç elde edilmiştir.

e) Çalışmalara başladığımızdan 15 Ocak 1968'e kadar Yurtiçi ve Yurtdışına bu işler için gönderilen mektup sayısının 24509 olduğunu söylersem çalışmanın ne derece yorucu, yıpratıcı ve titizlikle yapıldığı kolayca anlaşılır kanısındayım.

«Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler — Mülkiye Şeref Kitabı» mızın 1954 de yayınlanan kitapla yalnız konu benzerliğinden başka bir ilgisi olmadığı da aşağıdaki karşılaştırmadan kolayca anlaşılır:

Eski kitap 2 cilt, 2400 sayfa ve 1859 - 1949 yılları arasındaki devreye ait olup noksan bilgili Mülkiye Tarihini ve 3141 mezunun hal tercümesini kapsıyordu.

Yeni kitap 1859 - 1967 devresine ait olup ortalama 1200 sayfalık 5 cilt ve asgari 6000 sayfa tutmaktadır. Mülkiye tarihinden başlamak üzere yeni baştan hazırlanmış ve eskiler de dahil 5842 mezunun noksansız hal tercümelerini kapsamıştır.

— Bu çalışmalarınız sırasında güçlüklerle karşılaştınız mı?

C — Başta Fakültemizin kıymetli Dekanlığı ve sayın İçişleri Bakanı ve Tetkik Kurulu Başkanlığı olmak üzere inceleme ve araştırmalarımı yaparken her Makamdan azami ilgi, kolaylık ve yardım gördüm. Ancak eski kitabın doküman toplama devresinde S.B.O. da öğrenci bulunduğum cihetle o zaman bu işin gönüllüsü ve Mülkiye öğrencisi olan ve şimdi vatanın çeşitli âmme hizmetlerinin başında bulunan Mülkiyeli kardeş ve arkadaşlarımdan büyük ve fiilî yardım görmüştüm. Bu sefer tabiatıyla böyle bir yardımdan mahrum kaldığım için «büro sekreterya» işi hariç bütün çalışmaları, en küçük teferruatına kadar kendim yaptım. Bu çalışmaları yaptığım üç yıldan beri günde asgari 16 saat çalışmaktayım. Dış âlemle ilgim bir bakıma kesilmiş gibi... En medeni ihtiyaçlarımı dahi karşılamaya vakit bulamıyorum.

Bu konuda en büyük üzüntüm halen hayatta olup adresleri bilinen ve kendilerine en az (5) defa Sayın Dekanımızın imzası ile mektup gönderilen 665 Mülkiyelinin mektuplara cevap vermemeleri, binnetice bunların hal tercüme ve resimlerinin çeşitli yerlerden toplanması olayı teşkil etmektedir. Bu ilgisizliğe herhangi bir anlam veremediğim için cidden üzgünüm. (*).

— Kitap ne zaman basılmış olacak?

C — 4 Ocak 1968 den itibaren redaksiyon safhasına geçilmiştir. Bu iş Mayıs 1968'de sona erip ayni tarihte kitabın basım işi başlayacak ve inşallah çok büyük bir engel çıkmazsa % 98 bir kesinlikle 4 Aralık 1968'de 109 uncu yıldönümü günümüzde Kitabımız elinizde olacaktır.

(*) Derginin notu: Mektuplara cevap vermeyen 665 arkadaşımızın ismi, Derginin 37 nci sayfasında yayınlanmıştır. Gereken ilginin gösterilmesini rica ederiz.

KALKINMA PLÂNLARINDA DIŞ TİCARETİMİZ

Tevfik CAN

Türkiye, uzun yıllardanberi ekonomide denge sağlayamıyan bir ülkedir. Çeşitli nedenlere dayanan bu dengesizliklerin giderilmesi, onlara bir çözüm yolu bulunması, zaman zaman ele alınmakla beraber, özellikle, bu konu üzerinde 1961 yılından sonra durulmuş; bu amaçla bir Kalkınma Plânı hazırlanmıştır.

Türkiye ekonomisini güçlük içerisinde bırakan dengesizliklerin başında «Ödemeler Dengesi» nin vermekte bulunduğu açıklar gelir.

Gerçekten Türkiye'de Ödemeler Dengesi, özellikle ithalât ihtiyacının fazlalığı, buna karşılık ihracat yeteneklerinin sınırlı olması ve diğer «Görünmeyen Kalemler» in gelir getirici nitelikten uzak bulunması nedeniyle açık vermektedir. Bir de buna dış borçlar ve dış borç faizleri eklendiği takdirde açığın daha bir süre devam edeceği ve bütün çabalara rağmen bunun, bugün yarın kapatılamıyacağı anlaşılmaktadır.

Ödemeler Dengesi'nin açık vermesine başlıca sebep, İthalât - İhracat arasındaki olumsuz farktır. Bu farkın, bir başka deyimle, Dış Ticaret Açığının 1950-966 yılları arasındaki gelişimi şöyledir :

1950 - 66 Yılları Dış Ticaret Açığı

	Milyon Dolar
1950	— 22,3
1951	— 88,0
1952	— 193,0
1953	— 136,4
1954	— 143,5
1955	— 184,3
1956	— 102,3
1957	— 51,9
1958	— 67,9
1959	— 116,2
1960	— 146,8
1961	— 160,5
1962	— 238,2
1963	— 319,5
1964	— 126,6
1965	— 108,3
1966	— 227,3
1967 (Geçici)	— 164,0

Görüldüğü üzere, 1950 - 1967 yılları arasında dış ticaretimiz, ihracatın devamlı surette gelişmesine rağmen açık vermekte devam etmiş; döviz kaynakları bakımından darboğazlara yol açmıştır.

Her ne kadar 1964 yılından itibaren işçi gelirlerinin bir döviz kaynağı olarak Ödemeler Dengesinde yer alması imkânı sağlanmışsa da, 100 milyon dolar çevresindeki bu kaynak, henüz açığı kapatacak niteliğe ulaşamamış; Ödemeler Dengesi'nin açık vermesinde Dış Ticaret Durumu, büyük bir neden olarak kalmış bulunmaktadır.

Bu sebepledir ki, Dış Ticaret durumumuzu incelemek ve geleceği görmek, faydalı olacaktır.

1. Birinci Beş Yıllık Plân'daki Durum ve Gerçekleşmeler :

Birinci Beş Yıllık Plân Döneminde, 1963 - 67 yılları arasında, Dış Ticaret için tesbit edilen hedefler şöyle olmuştur :

	İthalât (Mil. $)	İhracat (Mil. $)	Açık (Mil. $)
1963	567	348	— 219
1964	627	374	— 253
1965	630	394	— 236
1966	675	427	— 248
1967	704	457	— 247

Bu suretle, 1963 - 1967 dönemi için hedef olarak tesbit edilen dış ticaret açığı yaklaşık olarak 240 milyon dolar çevresindedir.

Ancak, Plân'da tesbit edilen bu hedefler, gerçekleşme durumları dikkate alınarak yıllık programlarda gözden geçirilmiş ve aynı dönem için aşağıdaki hedefler tesbit edilmiştir :

	İthalât (Mil. $)	İhracat (Mil. $)	Açık (Mil. $)
1963	632	348	— 284
1964	640	374	— 266
1965	665	410	— 255
1966	725	450	— 275
1967	780	510	— 270

Programlarda yer alan hedeflerin gerçekleşmeleri şöyle olmuştur :

	İthalât (Mil. $)	İhracat (Mil. $)	Açık (Mil. $)
1963	687,6	368,1	— 319,5
1964	537,4	410,8	— 126,6
1965	572,0	463,7	— 108,3
1966	718,3	490,5	— 227,8
1967 (Geçici)	684,0	520,0	— 164,0

Bu rakamlar karşısında, dış ticaretimiz yönünden Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânını eleştirecek olursak, ihracatımız, Plân ve Program hedeflerinin üzerinde gerçekleşmiş bulunmaktadır. Nitekim, beş yıllık dönem için Plân'da 2,000 milyon dolar, Programlar'da 2,092 milyon dolarlık toplam ihracat öngörüldüğü halde gerçekleşme 2,253 milyon dolar çevresinde olmuştur. Bu suretle 1963 - 1967 döneminde ihracatımız, Plân hedeflerinden % 12,66, Program hedeflerinden ise % 7,70 oranında yüksek seviyede gerçekleşmiştir.

İthalâtta ise durum, ihracattaki kadar olumlu ve başarılı değildir. Her ne kadar 1963 - 1967 döneminde ithalât gerçekleşmesi, Plân'da yer alan seviyelere yakın şekilde olmuşsa da, Program hedeflerinden % 7,05 oranında geride kalmıştır.

İhracattaki gelişme, esas itibariyle yine tarımsal ve an'anevî mallara dayanmaktadır.

Gerçekten tarımsal ürünler ihracatı, 1963 yılında toplam ihracatın % 77,2 sini, 1964 yılında % 75,9 unu, 1965 yılında % 75,9 unu, 1966 yılında % 77,3 ünü teşkil etmiştir. 1967 yılında ise bu oranın % 80 i bulacağı anlaşılmaktadır. Her ne kadar ihracatımızın yükselmekte olması, ekonomimiz lehinde bir gelişme sayılmakta ise de, gelişmenin tarımsal ürünlere dayanması ihracatın birleşimi bakımından fazla iç açıcı bulunmamaktadır. Birinci Beş Yıllık Plân'da bütün çabaların ihracatı arttırma yönünde olduğu, ancak ihracatın birleşiminde sanayi ürünlerine daha fazla yer verilmesi öngörüldüğü halde, yerli imalâtın tüketime yöneldiği, dış pazarlarda rekabet gücüne kavuşamadığı anlaşılmaktadır. Tabiatiyle bunun çeşitli nedenleri vardır ve hepsinin üzerinde ayrı ayrı durmak, maliyet, fiyat ve kalite unsurlarındaki sivri noktaları gidermek, çeşitli sorunları çözümlemek gerekli bulunmaktadır.

İthalâtta ise durum, biraz daha değişiktir. 1963 - 1967 döneminde ithalât, belirli bir eğilim göstermemiş; ancak toplam olarak nisbî bir gelişme kaydetmiştir. Aslında bu durum, döviz kaynakları kıt ve sınırlı bulunan her ülkenin problemidir. Gerçekten, bu kabil ülkeler, her ne kadar ithalâta karşı istekli ve zorunlu bir durumda iseler de, ithalât, ancak belirli imkânlar dahilinde yapılmak gerekir. Bu imkânlar mevcut olmadığı, ya da elde bulunmadığı takdirde ithalâtı kısmak, veya gelecek yıllara intikal ettirmek zarureti bulunmaktadır. Bunun dışında, bir de, döviz gerektirmeyen ithalâtın zamanında gerçekleşmesi veya gerçekleşmesinin geri kalması bahis konusudur. Bu nedenlerledir ki, ithalât, genel olarak mevcut imkânlar oranında yapılabilmekte, gerçekleşmeler de böylece belirli bir eğilim gösterememektedir.

2. İkinci Beş Yıllık Plân'da Öngörülen Hedefler :

Genel hatlariyle başarıya ulaşmış bulunan Birinci Beş Yıllık Plân'ın değerlendirilen sonuçları ile hazırlanan ve ele alınan İkinci Beş Yıllık Plân, bir taraftan % 7 oranındaki Kalkınma Hızını esas olarak kabul ederken Sanayi Sektörüne büyük önem ve öncelik öngörülmüş; bu amaçla gerekli ithalât programlanmış; ihracat gelirlerinin arttırılmasına önem verilmiştir.

Bu temel esasların ışığı altında hazırlanan 1968 - 72 dış ticaret hedefleri, şöyle tesbit olunmuştur :

	İthalât (Mil. $)	İhracat (Mil. $)	Açık (Mil. $)
1968	835	540	— 295
1969	900	575	— 325
1970	975	615	— 360
1971	1040	665	— 375
1972	1115	720	— 395

Görüldüğü üzere İkinci Beş Yıllık Plân döneminde ithalât, 835 milyon dolardan 1.115 milyon dolara yükselmektedir. Genel artış oranı % 33,53 tür. Bu rakamlar, ekonominin genel kalkınmasının ithal ihtiyacı tahminidir. Bu seviyelerin gerçekleşmesi, özellikle dış yardım ihtiyacının gerçekleşmesine ve ihracat ile görünmeyen gelirlerin belirtilen hedeflere varılmasına bağlıdır.

İhracatta ise durum şöyledir : 540 milyon dolarlık seviyeden 720 milyon dolara yükselmesi öngörülmüştür. Böylece gelişme, % 41,30 oranındadır.

Birinci Beş Yıllık Plân döneminde öngörülen gelişme, % 33,53; gerçekleşme ise % 33,33 tür.

İhracattaki büyük artışın, sanayi ürünlerine dayandırılması da, Plân'da öngörülen hedeflerden biridir. Her ne kadar Birinci Beş Yıllık Plân döneminde ihracat, dikkate değer bir artış göstermişse de, bu artış, özellikle tarım ürünlerine dayanmaktadır. 1968 - 72 döneminde tarım ürünlerindeki artışın, aynî oranda ve büyüklükte olması, şüpheli görülmektedir. Bu nedenledir ki, 540 milyon dolarlık hedeften 720 milyon dolarlık hedefe varılabilmesi, sanayi ürünleri ihracatının artmasına bağlı bulunmaktadır. Bu ihracatın arttırılması ise, çeşitli teşvik tedbirlerine, maliyet, kredi, yatırım sorunlarının çözümlenmesine dayanmaktadır. Bu itibarla 933 sayılı kanunda yer alan esasların uygulama başarısı oranında ihracatın hedeflere varması mümkün olabilecektir.

Bu başarıya ulaşma oranı, öte yandan ithalâtın finansmanını sağlayabilecek; diğer dış ve iç kaynaklarla birlikte ithalâttaki hedeflere varılması mümkün olacaktır.

Şirketlerde Denetleme ve Denetçiler

Muzaffer UYGUNER

Başlangıç :

Kendi denetçileri ile denetleme, sermaye şirketlerinde önemli bir konudur. Özellikle evvelki yılın bilânçosu, sonuç hesapları (kâr ve zarar) denetçi raporlarının okunmasından sonra genel kurulda ele alınır. Yapılan işlerde suç unsuru görülmezse yönetim kurulu ve denetçiler ibra olunur.

Ortaklar genel kuruluna sunulan yönetim kurulu raporu, ekleri ile birlikte, geçen yılın hesaplarını bütün teferruatı ile gösterir. Denetçiler raporu ise bilânço ve eklerinin gerçeğe ne dereceye kadar uygun olduğunu, bu husustaki tenkid ve tavsiyeleri belirtir. Yönetim kurulunun yaptığı işlerin mahiyetini ve değerini, tarafsız olarak, ortaklara aksettirir. Denetçinin genel görevi, ortakların menfaatlerini korumaktır.

Denetleme görevi ve faaliyeti anonim şirketlerle kooperatiflerde ayrı bir özellik taşır. Şahıs şirketlerinde her ortak kendisi bizzat denetleme yapabilecek durumdadır ve şirket hakkında bu biçim denetleme ile bir hüküm verebilir. Sözgelişi kollektif şirketlerde, Ticaret Kanununun 167 nci maddesine göre, bir ortak idare yetkisini haiz olmasa dahi şirket işlerinin gidişi hakkında bizzat bilgi edinmek ve şirketin evrak ve defterlerini incelemek ve bunlara göre kendisi için şirketin malî durumunu gösterecek bir hesap varakası tanzim etmek hakkını haizdir. Buna aykırı mukavele hükümsüzdür. Borçlar Kanununun 20 ve 531 inci maddelerinde de buna benzer hükümler bulunmaktadır. Maddede sözkonusu edilen denetleme hakkının genişliği, kollektif şirketlerdeki özel menfaatler durumunun bir sonucudur. Hudutsuz olarak sorumlu olan ortaklara sorumluluklarının genişliği gereği olan geniş ve daimî bir denetleme hakkının verilmesi zorunlu bulunmuştur. Bu yetki şahsa bağlıdır ve kötü kullanılmaması için de kanunda bazı hükümler bulunmaktadır.

Komandit şirketlerde, komanditerin sorumluluğu sınırlı olduğundan kendisine tanınan denetleme hakkı da sınırlıdır. Komanditer ortak kaideten yıl sonunda şirketin mevcudat defterlerile bilânçosunu ve diğer evrak ve defterlerini ya kendisi tetkik edebilir ya da bir bilirkişiye tetkik ettirebilir. Bilirkişiye (ekspere) itiraz vukubulursa mahkemeye başvurup bir bilirkişi tayinini isteyebilir. Ticaret Kanununun 249 uncu maddesi, önemli sebeplerin bulunması halinde, şirket işlerinin ve mevcudunun bizzat veya eksper marifetiyle incelenmesine, komanditerin talebi üzerine, mahkemece karar verilebileceğini de hükme bağlamıştır. Komandite ortak ise kollektif şirketlerde olduğu gibi denetleme yapabilir.

Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerde ise, komanditeler, kollektif şirket ortakları gibi bütün denetleme haklarını haizdirler. Komanditer ortakların denetleme yetkileri Ticaret Kanununun 476 ncı maddesine göre anonim şirketlerde olduğu gibi denetçiler vasıtasile kullanılabilir. Denetçilerin seçimi, görevleri, yetkileri hakkında hep anonim şirketlerle ilgili hükümler uygulanır. Kanunun 484 üncü maddesinde ise bazı özel hükümler bulunmaktadır. Buna göre, anasözleşmede başkaca hüküm bulunmadıkça genel kurul kararlarının icrası murakıplar tarafından yapılacaktır. Denetçiler, komandite ortaklarla komanditerlerin genel kurulu arasında ortaya çıkan davalarda komanditerleri temsil edebilirler. Komandite ortaklar denetçi olamaz.

Kooperatiflerde de denetçilerle ilgili hususlarda anonim şirketlerle ilgili hükümlerin uygulanacağı 489 uncu maddede hükme bağlanmıştır.

Limited şirketlerde denetleme faaliyeti Ticaret Kanununun 548 inci maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, ortakların sayısı yirmiyi aşan limited şirketlerde bir veya birden fazla denetçi bulunur. Anasözleşmede başka bir hüküm bulunmadığı takdirde anonim şirketlerdeki denetçilere ait hükümler bu şirketlerin denetçilerine de uygulanır. Ortaklarının sayısı yirmi ve yirmiden az olan limited şirketlerde, yönetme hak ve görevi bütün ortaklara ait değilse müdür sıfatını haiz olmayan ortaklar, Borçlar Kanunun 531 inci maddesinde yazılı haktan faydalanabilirler.

Denetçilerin seçimi, ibrası ve azli :

Denetçiler, genel olarak, pay sahibi olan veya olmayanlar arasından ilk defa bir yıl için kuruluş genel kurulu tarafından seçilirler. Müddetleri biten denetçilerin tekrar seçilmeleri caizdir. Ancak şirketin memuru olamayacakları gibi aynı zamanda yönetim kurulu üyesi de bulunamazlar. Görevleri biten yönetim kurulu üyeleri, genel kurulca ibra edilmedikçe denetçiliğe seçilemezler. Denetçilik süresi en çok üç yıl olup denetçiler genel kurulca seçilir.

Denetçilerin sayısı beşten fazla olamaz. Birden çok denetçi seçilmesi halinde bunlar bir kurul, denetleme kurulunu teşkil ederler. Denetçi bir ise onun, birden çok ise yarısından bir fazlasının Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması gerekmektedir.

Ticaret Kanununun 348 inci maddesine göre, genel kurul, bazı hususların tetkik ve teftişi için gerektiği zaman özel denetçiler de seçebilir. Böyle bir hal, 348 inci maddede derpiş olunduğu gibi, pay sahiplerinden esas sermayenin en az onda birine malik olanların talepleri üzerine genel kurulca veya mahkemece denetçi seçilmesi halidir.

Herhangi bir sebeple denetçilerden birinin ayrılması halinde, öteki denetçiler, genel kurulun ilk toplantısına kadar görev yapmak üzere bir yenisini seçerler. Denetçi tek ise ve ayrılırsa herhangi bir pay sahibinin veya yönetim kurulu üyelerinden birinin talebi üzerine şirket merkezinin bulunduğu yer mahkemesince denetçi tâyin olunur. Bunun da görevi ilk genel kurula kadar sürer.

Denetçilerin tâyinleri ticaret sicilline tescil ve Ticaret Kanununun 37 nci maddesine göre ilân ettirilir.

Denetçiliğe engel olan haller şunlardır :

1. Şirketin memuru olmak (TK. 347).
2. Aynı zamanda yönetim kurulu üyesi bulunmak (T. 347).
3. İbra edilmemiş yönetim kurulu üyesi olmak (TK. 347).
4. Yönetim kurulu üyelerinden birinin usul ve füruundan olmak (TK. 349).
5. Yönetim kurulu üyelerinden birinin eşi olmak (TK. 349).
6. Yönetim kurulu üyelerinden birinin üçüncü dereceye kadar (bu derece dahil) kan ve sıhri hısımı olmak (TK. 349).
7. İflâs etmiş olmak (TK. 351).
8. Hacir altına alınmış olmak (TK. 351).
9. Ağır hapis cezası ile veya sahtekârlık, emniyeti kötüye kullanma, hırsızlık, dolandırıcılık suçlarından dolayı mahkûm olmak (TK. 351).
10. Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerde komandite ortak olmak (TK. 484).
11. Devlet memuru olmak (Memurin Kanunu: 8).

Denetçiler, bir yıllık durumu genel kurula bildirir ve ibralarını isterler. İbra, ortakların teşkil ettiği bütünün genel toplantısında alınacak bir kararla açıkca olur. İbra kararı, iki şartla kayıtlı olmak üzere, şirketin tazminat talebinden feragat ettiğini tazammun eder: 1) tazminat talebine mesned olarak ileri sürülen husus bilânçoda mevcut olmalı. 2) bilânçodaki kayıtlar doğru olmalı. Bilânçoda bulunmayan veya bulunup da doğru olmayan hususlar hakkında her türlü tazminat hakkı bakidir. Ticaret Kanununun 380 inci maddesine göre, bilânçonun tasdikine dair olan genel kurul kararı, aksine sarahat olmadığı takdirde, denetçilerin ibrasını tazammun eder. Bu hal, zimnî ibranın da kabulü sayılabilir.

Ticaret Kanunu'nun 350 nci maddesine göre, denetçiler, genel kurul tarafından her vakit azil edilebilir. Pay sahipleri arasından seçilen denetçiler azillerinden dolayı tazminat isteyemezler. Kanunun bu hükmünden, ortak olmayan denetçilerin tazminat istemeğe hakkı bulunduğu anlaşılmaktadır. Tazminat istenebilmesi için denetçilerin kusurlu olmaması elbette şarttır.

Hirş, azil konusunda iki şıkkın bulunduğunu söylemektedir (Bk. Ticaret Hukuku Dersleri, Üçüncü baskı - 1948, s. 312) :

1. Hissedarlar arasından seçilenler, genel kurulun alacağı bir kararla azlolunurlar (TK. 350).

2. Hissedar olmayanlar, anonim şirketi temsil edenler tarafından yapılacak bir ihbarla azlolunurlar. Bununla birlikte, genel kurulca alınacak bir karar, bu azlin muteber ve müessir olması için bir şart teşkil eder.

Genel kurulca seçilen bir denetçinin, yönetim kurulunun bir kararı ile azledileceği hakkında bir hüküm bulamadık. Hirş, eski Ticaret Kanunu'nun 351 inci maddesine dayanmaktadır. Yeni Kanuna göre bu şekilde bir tatbikatın mümkün olamayacağını sanıyoruz.

Denetçi, genel kurul kararı ile azlolunacağı gibi kendi isteği ile de görevinden ayrılabilir. Bu istifanın münasip olmayan bir zamanda yapılması mümkün değildir. Kanunî sebeplerden dolayı yapılmış olursa münasip olmayan zamanda yapılmış sayılmaz.

Denetçilik, seçilmeğe engel bir halin ortaya çıkması ile kendiliğinden sona erer. Bundan başka, şirketin son bulması (infisahı, iflâsı, birleşmesi) hallerinde de hukukî bağ devam etmekle birlikte denetçilik sona erer. Ölüm halinde, görevi maddeten yerine getirmeğe imkân olmayan hallerde (hapislik, ağır hastalık, yabancı

memleketlerde oturma durumu, memleket içinde bir yerde ikamete mecbur kılınma) de denetçiliğin sona ereceği tabii bulunmaktadır.

Denetçilerin Görevleri :

Denetçilerin görevleri, şirketin işlerile muamelelerini incelemek olup bunları şöylece sıralayabiliriz :

1. **Yönetim** kurulu üyeleri ile işbirliği yaparak bilânçonun şeklini tayin etmek (TK.m.353)

2. Şirkette yapılan muamelelerden bilgi edinmek ve gerekli kayıtların düzgün tutulmasını sağlamak maksadiyle en az altı ayda bir defa şirket defterlerini incelemek (TK.m.353). Bu kısmi incelemelerden başka, şirket muameleleri hakkında bilgi sahibi olmak için istediği zaman defterleri inceler, gereken açıklamaların yapılmasını ister.

3. Üç aydan fazla ara verilmemesi şartile sık sık ve ansızın şirket kasasını saymak (TK. m.353). Böylece kasa (vezne) mevcudunun kayıtlara paralel olması sağlanmış olur. Aynı zamanda, iyi niyet taşımayan muameleler de zamanında tesbit edilir.

4. En az ayda bir defa şirketin defterlerini inceleyerek rehin veya teminat yahut şirketin veznesinde saklanmak üzere vedia olarak teslim olunan her nevi kıymetli evrakın mevcut olup olmadığını tahkik ve kayıtlara tatbik eylemek (TK.m.353). Bu da kıymetli evrakın herhangi bir şekilde kaybolmasını önlemek amacile yapılması gereken bir keyfiyettir.

5. Esas mukavelenamede pay sahiplerinin genel kurul toplantılarına katılmaları için gerektiği bildirilen şartların yerine getirilip getirilmediğini incelemek (TK.m.353). TK. nun 279 uncu maddesinin 7 numaralı bendi, esas mukavelenamede toplantıya davetle ilgili hususların bulunmasını mecburî kılmaktadır. Sözgelişi esas mukavelenamede toplantıya davetin hem taahhütlü mektupla ve hem de gazetelere ilân verilmek suretiyle yapılacağı yer almış olsa, denetçi bu hususların yapılıp yapılmadığını inceleyecektir. Ayrıca, TK. nun 368 inci maddesinin de tatbik edilip edilmediğini araştıracaktır. Bu maddeye göre, toplantıya davet, esas mukavelenamede gösterilen şekil ve surette ve herhalde TK. nun 37 nci maddesinde anılan ve Ankarada yayınlanan Türkiye Sicilli Ticaret Gazetesi ile ilân edilecektir. Bu ilânın ise «toplantı günleri dahil olmamak üzere toplantı tarihinden en az iki hafta önce» yapılması gerekmektedir. Davet taahhütlü mektupla yapılmışsa bu husustaki formalitenin tamam olup olmadığını araştırmak gerekir. 369 uncu madde gereğince, ilân veya davet mektuplarında gündemin bulunup bulunmadığını da araştırmalıdır. Nisapla ilgili 372, kararlarla ilgili 373, kararların geçerliği ile ilgili 378 inci madde hükümlerinin yerine getirilip getirilmediğini denetçiler araştıracaklardır.

6. Bütçe ve bilânçoyu denetlemek (TK.m. 353). Bilânçonun hazırlanmasına nezaret ederek malî durumun, defter kayıtlarının hesaplara ve tablolara doğru olarak geçirilip geçirilmediğini; hesaplanan ve gösterilen kârın veya zararın gerçek olmasını sağlamak denetçilerin esaslı görevlerindendir. Yönetim kurulunun ve diğer yönetim aşamalarının suiistimallerini önlemek, hatalarını ortaya çıkarmak, ortakların ve üçüncü kişilerin haklarını ve menfaatlerini korumak denetçilerin titizlikle üzerinde durmaları gereken bir konudur. Denetçiler, bu hususlarla ilgili olarak genel kurula bir rapor verirler. Bilânço, ticarî defterler bölümündeki hükümler gereğince düzenleneceğinden (TK.m.457), bu hususların da incelenmesi gerekmektedir.

7. Tasfiye muamelelerine nezaret etmek (TK.m.353). Şayet şirket tasfiye haline gelmiş ise, bu halde tasfiye muamelerinin akışını denetlemek de denetçilerin görevidir. TK. nun 439 ve 444 üncü maddelerindeki hükümlerin yerine getirilip getirilmediği denetçiler tarafından araştırılır.

8. Yönetim kurulunun ihmali halinde olağan veya olağanüstü olarak genel kurulu toplantıya çağırmak (TK.m.353). TK.nun 355 inci maddesi, «Murakıplar zarurî ve müstacel sebepler çıktığı takdirde umumî heyeti toplantıya dâvete mecburdurlar» demektedir. Ayrıca 357 ve 365 inci maddelerde de mecburiyetle ilgili hükümler bulunmaktadır.

9. Genel kurul toplantılarında hazır bulunmak (TK.m.353).

10. Yönetim kurulu üyelerinin kanun ve esas mukavelename hükümlerine tamamiyle uymalarına nezaret etmek (TK.m.353). Bu sebeple, 357 nci maddede, denetçilerin yönetim kurulu toplantılarına ve müzakerelere, oya katılmamak suretiyle de olsa, katılmalarını sağlayan hüküm bulunmaktadır. Önemli gördükleri hususların konuşulması için gündeme madde konulmasını teklif edebilirler.

11. Genel kurula yıllık rapor vermek (TK. m.345). Denetçiler bu raporlarında bilânço üzerinde duracakları gibi şirketle ilgili başka konularla ilgili görüşlerini de genel kurula sunarlar.

12. Şikâyetleri incelemek (TK.m.356). Bu husus 356 ncı maddede geniş ve yeter derecede açıklanmıştır. Her pay sahibi, şirketin yönetim kurulu veya müdürler aleyhinde denetçilere başvurabilir. Denetçiler bu şikâyetleri incelemeğe mecburdur. Ayrıca pay sahiplerinin onda birinin şikâyeti üzerine de durumu inceler ve gerekiyorsa genel kurulu toplantıya çağırırlar.

13. Genel kurul kararı ile yönetim kurulu hakkında dava açmak (m.341).

Denetçilerin görevleri ve yetkileri şirket esas mukavelenamesi ile ortadan kaldırılamaz. Ancak, yetkilerin genişletilmesi hakkındaki hükümler muteberdir. Denetçilere yönetme ve temsil yetkisi verilemez.

Denetçilerin sorumlulukları :

Denetçilerin sorumlulukları ile ilgili hükümler fazla değildir. TK. nun 358 ve 359 uncu maddelerinde sorumlulukla ilgili iki hüküm bulunmaktadır.

1. Sır saklama mükellefiyeti (TK.m.358). Denetçiler, görevlerini yaptıkları sırada öğrendikleri hususları münferit pay sahiplerine ve üçüncü kişilere ifşa edemezler.

2. Denetçiler, kanun veya esas mukavelename ile kendilerine yükletilen görevlerini hiç veya gereği gibi yapmamalarından doğan zararlardan dolayı kusursuz olduklarını ispat edemedikçe müteselsilen sorumludurlar. Bu sorumluluk hususunda TK.nun 309 ve 341 nci maddeleri hükümleri uygulanır.

Denetçilerin sorumluluğu hususunda, yönetim kurulunun sorumluluğunu sayan 336 ncı maddenin de gözönünde tutulması gerekir.

Denetçilerin hakları :

TK. nun denetçilerle ilgili bölümünde, denetçilerin şirketle iş yapması hakkında ve şirkete rekabet etmek hususunda özel bir hüküm yoktur. Yönetim kurulu ile ilgili 334 ve 335 inci maddelerde ise denetçilerin durumuna dokunulmamaktadır. Yönetim kurulunun mali hakları 333 üncü maddede düzenlenmiş olduğu halde denetçilerin mali hakları ile ilgili özel bir hüküm bulunmadığı gibi dolayısiyle düzenleyen bir hükme de rastlayamadık. Ancak, tatbikatta denetçilere genel kurulca tesbit olunan miktarda yıllık bir ödeme yapılmaktadır. Bu ödeme şekli genel bir gelenek halindedir.

Denetçilerin vasıfları :

Denetçilerin görevlerinin çeşitliliği ve önemi yüzünden her kişinin denetçi olmaması gerekir. Fakat, ne anonim şirketlerde ve ne de öbür şirketlerde denetçilerin vasıfları ile ilgili bir hüküm mevcut değildir. Bazı kooperatiflerin anasözleşmelerinde (esas mukavelename) denetçilerin ortaokulu bitirmiş olması şartı konulmuştur. Ancak bu da yeter sayılamaz. Genel olarak genel kurullarda seçilen denetçilerin çoğunluğu gereken vasıfları taşımamaktadır. Bazı hallerde ortaklar dışından seçilenlerin bu vasıfları taşıdıkları görülmektedir. Bu arada mahkeme kararı ile tayin olunan (bk. TK.m.351) veya Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinde olduğu gibi bakanlıkça tayin edilen denetçilerin tayininde titiz davranıldığı muhakkaktır.

Bir denetçide bulunması gereken vasıfları şöylece sıralabiliriz :

1. **Her şeyden evvel sağlam bir karakter ve iyi ahlâk sahibi olmak.** Sonuçları itibarile çok geniş olan bu görevleri dürüst olarak yapacak olanlara vermek gerekir.

2. **Kuvvetli bir muhasebe bilgisine malik olmak.** Karışık olan ve bazan özel maksatlarla da karıştırılan muhasebe kayıtlarının altından kalkmak ve bu kayıtlarda gizlenen maksatları bulup çıkarabilmek muhasebe bilgisi ile mümkün olabilir. Her kaydın veya belgenin mahiyeti bilinemedikçe gerçeği bulabilmeğe imkân olamaz. Denetçi bunları bilecek ve hattâ defter ve kayıtların yeter olup olamdığını, nasıl geliştirmek gerektiğini tesbit edip tavsiyelerde bulunabilecektir. Aksi halde işler istenildiği gibi yürümeyebilir.

3. **Seziş kudreti bulunmak.** Denetçinin muhasebe bilgisi yayında seziş kudret ve kabiliyetinin de bulunması gerekir. Suiistimal ve hile bahsinde insan zekâsının bulduğu yollar muhasebe için de saymakla bitmez. Hesapların doğru ve dengeli oluşunu görmek kadar derinliğine de inmek şarttır. Bu yüzden, muhasebe bilen herkes de denetçi olamaz.

4. **Teknoloji bilgisine sahip olmak.** Yalnız defterlere kapanıp kalmakla da denetçilik görevi ifa edilemez. Elde edilen bazı sonuçların öteki işletmelerin elde ettikleri sonuçlarla karşılaştırılabilmelidir. Maddelerin niteliği hakkında bilgisi olmayan bir kişinin karşılaştırma yapması elbette mümkün olamaz.

5. **Organizasyon bilgisine sahip bulunmak.** Organizasyon ve yönetme metodlarını bilmek, yöneticilerle memurların kabiliyet ve verimlerini ölçebilmek, en fazla verimin nasıl alınacağını bilmek bir denetçi için gerekli hususlardır. Bu husus bugün ABD nde bir ilim halini almıştır (Management). Oradaki işletmelerde çalışanlar bu ilim ile uğraşmakta ve gelişmelerini izlemektedir. Small Business Administration adı ile kurulan idare küçük sanatçılara ve esnafa bile yönetme usullerini öğretmektedir. Hemen her idarede ve işletmede birer organizasyon ve metod bürosu faaliyettedir.

Bu vasıfları taşıyan denetçi bulmak da biraz zordur. Denetçi raporlarının hemen hepsi basmakalıptır. Yönetim kurulunun tavsiyeleri ile dahi denetçi seçilen memleketimizde başka türlü bir uygulama da beklenemez. Sermaye hareketlerinin gelişmesine paralel olarak bu konuya da gereken önem verilmelidir. «Gelir vergisi aptalların ödediği bir vergi haline gelmiştir» diyen milletvekilinin hakkı var. İyi denetçi, hele 1 numarada yer alan vasfı taşıyan bir denetçi vergi gizlemesini de önler. Bu bakımdan denetçilerde bulunması gereken vasıflar üzerinde Maliyenin daha hassas davranması gerekir. Ama bunun yanında şirket ortaklarının da menfaati vardır.

Türk İdare Taksimatının Tarihi

Arif BAŞARAN

İçişleri Bakanlığı İller İdaresi
Gn. Müdür Muavini

Osmanlı Beyliğinin kuruluşunu müteakip, Osman Gazi, Beyliğine ilhak etmiş olduğu şehirleri idare etmek üzere ümeradan bazı kimseleri bu şehirlere Bey olarak tayin etmiş ve böylece Osmanlı Devletinin ilk taşra teşkilâtını kurmuştu.

Fethedilen yerlerle Osmanlı ülkesi genişleyince Osmanlı Devletinin mülkî idare teşkilâtının esasını teşkil edecek olan Sancaklar; Rumelinin fethinden sonra da Anadolu ve Rumeli birer eyalet haline getirilerek eyaletler teşkilâtı kurulmuş, Sancakların idaresi Sancak Beylerine, eyaletlerin idaresi ise Beylerbeylerine verilmişti. Böylece Osmanlı Devletinin taşra teşkilâtı Eyalet ve Sancak şeklinde ve iki kademeli kurulmuş oluyordu.

Beylerbeyleri ile Sancak Beyleri mülkî, askerî ve kazaî yetkilere sahip olarak idarelerine verilmiş bulunan eyalet ve Sancakları yetki genişliği esasına göre idare ediyorlardı.

Kanunî Sultan Süleyman zamanında İmparatorluk 34 eyalet ve 377 Sancağa ayrılmakta ve daha küçük kasabalara Voyvodalar gönderilmektedi.

Duraklama ve gerileme devirlerinde Osmanlı İmparatorluğunun Merkez teşkilâtı gibi taşra teşkilâtı da; Beylerbeylikleri ile Sancak Beyliklerinin ehliyetsiz kimselere verilmesi, has, tımar ve zeametlerin rasgele dağıtılması, meslek sınıflarının kalitesinin düşmesi neticesi olarak bozulmuş ve Devlet zaafa düşmüştü.

Bu ortam içinde tamta geçen Üçüncü Selim idarede islâhat yapmak istemiş ise de muvaffak olamamıştı.

Osmanlı İmparatorluğunda ilk islâhat İkinci Mahmut zamanında Tanzimat Fermanından sonra gerçekleşebilmiştir.

Tanzimattan sonra girişilen islâhat hareketlerinde Fransa idare teşkilâtı esas olarak alınmış ve taşra teşkilâtı eyalet, lîva ve kaza olmak üzere üç kademeli kurulmuş, taşra teşkilâtında çalışan memurlar merkeze bağlanmış, Valilerin bir kısım yetkileri alınmış, böylece ademi merkeziyet sisteminden merkeziyet sistemine geçilmiş, Vekâletler kurulmuş, Devletin faaliyet sahası genişliyerek ticaret, bayındırlık, tarım, posta, nüfus sayımı ve karantina gibi hizmetler Devlet hizmeti haline getirilmiştir.

1846 yılında ilk defa olarak neşredilen Devlet Salnamesine göre Osmanlı İmparatorluğu 39 eyalet ve 76 livaya ayrılmıştı.

1852 (1263) yılında neşredilen bir fermanla taşradaki memurlar Valilere bağlanmış, Valilerin görev ve yetkileri arttırılmak suretiyle merkeziyetten tevsi'i mezuniyete geçilmişti.

22/Eylül/1858 (13 sefer 1275) tarihli Vulâtı İzam ve Mütesarrıfı Kiram ve Kaymakamların ve Müdürlerin Vazifelerini Şamil talimatla idarî taksimat eyalet, liva, kaza ve karyelere ayrılmış, eyaletler Valilerin, livalar Kaymakamların kazalar Müdürlerin idarelerine verilmişti.

Adı geçen talimatta fek, ilhak ve hudutlarla ilgili işlemlerin İrade'i Seniye ile yapılacağı, Valilerin eyaletlerin bütün işlerinin mercii ve nazırı, Devletin vekil ve mümessili oldukları kabul edilerek Vali, Kaymakam ve Müdürlerin görev ve yetkileri sayılmış bulunmaktaydı.

Bundan sonraki değişiklik 1864 (1281) yılında Vilâyet Nizamnamesi ile yapılmıştı. Bu Nizamname ile memleket eyaletlere; Eyaletler merkez mutasarrıflıkları ile birlikte livalara; Livalar kazalara; Kazalar da kariyelere ayrılmış. Livalar Kaymakamların, Kazalar ise Müdürlerin idaresine verilmişti. Valilerin, eyaletlerin mülkî, malî ve her türlü işlerinden sorumlu olmaları,

eyaletlerin ademi merkeziyet ve tevzii mezuniyetle idare edilmeleri derpiş edilmiş ve İl Özel İdarelerinin nüvesi kurulmuştur.

1870 yılında İdare'i Umumiye'i Vilâyat Nizamnamesi ile Vilâyetler Livalara, Livalar Kazalara, Kazalar Nahiyelere, Nahiyeler de Köylere ayrılmakta, Vali, Mutasarruf ve Kaymakamların görev yetkileri daha sarih olarak belirtilmekteydi.

1876 v 1908 de idarenin Kanuni Esasiyenin getirdiği yeni hükümler muvacehesinde idare hukuku kurallarına göre yeniden ele alınması zarurî görülmüş ve 1913 yılında İdareyi Umumiye'i Vilâyet Kanunu Muvakkatı tedvin edilmişti.

Bu kanunla Vilâyetlerin idaresi tevsi'i mezuniyet ve ademi merkeziyet şeklinde vazediliyor, Vilâyetlerin hükmi şahsiyeti fiilen kabul ediliyor, taşra idaresi Vilâyet, Liva veya Mutasarrıflık, Kaza ve Nahiye olmak üzere dört kademe üzerinden düzenleniyor. Vilâyet, Liva ve Kazalarda İdare Meclisleri kuruluyor. İdare Şube Başkanlarının Vali, Mutasarrıf ve Kaymakamlarla olan münasebetleri belirtiliyordu. 75 inci maddeden sonraki kısmı halen mer'i olan adı geçen kanunda İl Özel İdarelerinin vazife ve selâhiyetleri, uzuvları, uzuvlarının toplantıları, gelirleri ve bütçeleri ile ilgili hükümler yer almış bulunmaktaydı.

Millî Mücadeleyi müteakip kurulun Cumhuriyet Hükûmeti 1924 yılında yeni bir Anayasa kabul etmiştir.

Anayasa'nın getirdiği ilkelere uygun olarak, günün şartlarına cevap verecek ve ihtiyaçlarını karşılıyacak ve müsbet hukuk içinde, idare hukuku kuralları ile idareyi yeniden düzenliyecek kanun 1929 yılında 1426 sayı ile ve Vilâyet İdaresi Kanunu adı ile mer'iyete sokuldu.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti kurulduğu zaman Millî sınırlar içinde 15 Valilik, 19 müstakil Liva, 34 mülhak Liva, 302 Kaza ve 679 Nahiye bulunuyordu.

Vilâyet İdaresi Kanununa göre Türkiye «coğrafi vaziyet ve iktisadî münasebet noktayı nazarında Vilâyetlere, Vilâyetler Kazalara, Kazalar Nahiyelere munkasemdir. Nahiyeler de kasaba ve köylerden terekküp eder» (Madde: 1), İller yetki genişliği ile idare olunur. Valiler Adlî ve Askerî Daire ve Müesseseler hariç olmak üzere Vilâyette bulunan bütün Devlet daire ve müesseselerini gözetim ve denetimleri altında bulundururlar.

Zaman zaman beliren ihtiyaçlar, görülen boşluklar çeşitli tadil kanunları ile giderilmek istenilmiş ise de muvaffak olunamamış ve Birinci İdareciler Kongresinde beliren görüşlere uygun olarak 1949 yılında; çeşitli kanunlarla Valilerden alınmış bulunan yetkilerin iadesi, yetki genişliğinin zamanın şartlarına uydurulması amaciyle 5442 sayılı ve halen uygulanmakta olan İl İdaresi Kanunu hazırlanarak Meclisten geçirilmek suretiyle kabul edilmişti.

Yurdumuz 1929 da 63 İl, 338 İlçe, 750 Bucak'a, 1933 de 67 İl, 351 İlçe, 876 Bucak'a, 1953 de 64 İl, 460 İlçe, 940 Bucak'a ve en son duruma göre de 67 İl, 572 İlçe ve 888 Bucak'a ayrılmış bulunmaktadır.

ÖRNEK BİR DAVRANIŞ

Yeni binamızın alınması sırasında 40.000,— T.L. eksiğimiz vardı. Yapılmakta olan teşebbüs ve elde edilecek neticenin yapılacak olanlara tesirini kendisine izah ettiğimiz Sayın M. Ali Tuzcuoğlu, gayet mütevazi bir şekilde, bu eksiğimizi kapatmayı kabul etti.

Mülkiyeden 1941 yılında mezun olan Tuzcuoğlu, kısa bir memuriyet hayatından sonra nakliyeciliğe başlamış ve 25 yıl içinde Türkiyenin en büyük ve modern usullerle çalışan, beynenmilel nakliye şirketini kurmuştur.

Birliğimiz Yönetim Kurulu, Mülkiye Camiasının bu önemli teşebbüsünde gösterdiği yakın ilgi ve yardımı sebebiyle, yeni binada tesis edilecek ve ilerde bunun yerine inşa olunacak Mülkiye Sitesinde kurulacak kütüphane ve konferans salonund **(M. Ali Tuzcuoğlu Kütüphane ve Konferans Salonu)** adının verilmesine karar vermiş ve keyfiyet 4 / Şubat / 1968 tarihinde yapılan Genel Kurul'da da görüşülerek alkışlar arasında tasvip olunmuştur.

Sayın Tuzcuoğluna teşekkür eder, tebriklerimizi sunarız.

MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ

Kurulması Tasarlanan Mahalli İdare Birliklerine İlişkin Meseleler

Kâmil DEMİRCİOĞLU
İçişleri Bakanlığı
Şube Md.

I — G İ R İ Ş

A. Konu :

Mülkiyeliler Birliği'nce tetkiki tarafıma verilen ve onbeş günde ikmali istenen «1580 sayılı Belediye kanunun 133 maddesinde derpiş olunan «**Mahalli idare birlikleri**» ne verilecek yeni statü karşısında bu birliğin toplum kalkınması kurulları ve genel idare teşkilâtı ile olan münasebetlerinin tanzimi» araştırmamızın konusunu teşkil etmektedir.

Bize verilen ön bilgiye nazaran konunun yeniden tanziminde sadece belediye ve köyler arası kurulacak bir birlik bahse konudur. Bu sebeble il özel idareleri araştırmamızın dışında bırakılmıştır.

B. Araştırmanın safhaları :

1 — Birinci safhayı, araştırma plânının yapılması;

2— İkinci safhayı, ilgili mevzuatın ve neşriyatın tesbit ve tetkiki;

3 — Üçüncü safhayı da, toplanan bilgilerin tasnifi ve araştırmanın yazılması teşkil etmiştir.

Araştırmamız bir mahrumiyet ilçesinin mahdut imkânları ve çok kısa bir zaman içinde yapıldığından, noksanlarımızın hoşgörü ile karşılanacağını ümit ederiz. (1)

II — MAHALLİ İDARE OLARAK KÖY VE BELEDİYELERİN DURUMLARI

A. Genel durum :

Anayasamızın 116 ncı maddesinde mahalli idareler için «mahalli idareler il, belediye veya köy halkının müşterek mahalli ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzel kişileridir» denmektedir. Bugün memleketimizin 1100 ü mütecaviz belediye ve 35780 köy mevcuttur. Ayrıca köy muhtarlıklarına bağlı mahalle adedi de 38.000 dir. Bu duruma göre köy nüfusumuz 70.000 in üzerinde bir yerleşme noktasına dağılmış durumdadır.

Birinci 5 yıllık Kalkınma plânımızın «Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısındaki gelişmeler ve dış çevre» kısmında şehir nüfusunun umum nüfusa olan nisbetinin 1950 de / 21,7 iken 1955 de / 25,6 ye 1960 da da / 28,7 ye yükseldiği belirtilmekte ve artışa sebeb olarak köyden şehire olan akın gösterilmektedir. Bu akın ve sür'atli şehirleşme beraberinde hem şehir hem de köy için birlikte mütalâa edilmesini gerekli kılan çeşitli meseleler getirmektedir.

Bugün genel olarak kıt'a Avrupası ve Anglo-Sakson memleketlerinde köy ve belediye tefriki yoktur. Esasen bir köyle kasaba, şehir veya büyük şehir arasındaki fark mahiyet farkı olmaktan ziyade bir derece farkıdır. Hepsinin de müştereken halli gereken mahalli ihtiyaçları vardır. Gaye şehir ve köy değil buralarda yaşayan insanların sıhhi, sosyal, ekonomik, kültürel ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Hakikat bu olmakla beraber, bizde yerleşme noktaları köy ve belediye diye ikiye ayrılmış ve idareleri ayrı kanunlarla tanzim edilmiştir.

B. Köy ve Belediyelerin meseleleri :

Yukarıda belirttiğimiz gibi bugün, nüfusumuzun yuvarlak hesap 10.000.000 u şehirlerde, 21.000.000 da köylerde yaşamaktadır. Bu nüfusun mahalli karekterdeki müşterek ihtiyaçlarının giderilmesi görevi 1100 belediye ile 35.780 köy idaresine tevdi edilmiş durumdadır. Aşağıda arzedeceğimiz meseleler göstermektedir ki, bu ikili organizasyon kendilerine verilen görevleri yürütememektedir.

a) Köy ve Belediyelerin görev sahalarının tayini meselesi :

Köy ve Belediye meselelerini tanzim eden 1580 ve 442 sayılı kanunlar günün ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmişlerdir. Her iki kanun sarih olarak mahalli ihtiyaç ve hizmet tabirinin hudutlarını belirtmemişlerdir. Bu sebeble devlet ve mahalli idareler arasındaki görev sahası sınırlandırılmamıştır. Her iki kanun tadât prensibini tercih ederek, bu sürü tahakkuk ettirilemiyen mecburi ve ihtiyari görev saymıştır.

b) Organizasyon meselesi :

Belediye kanununa göre bir yerin belediye olabilmesi için o yerin en az 2.000 nüfusa sahip bulunması yahut il veya ilçe merkezi olması ge-

---

(1) Yazar, bu incelemeyi yaptığı sırada Ardahan Kaymakamı idi.

rekmektedir. Mevcut belediyelerin içinde nüfusları 2.000 in altında olanlar olduğu gibi 2.000.000 bulanlar da vardır. Nüfusu 20.000 den az olan belediyeler mevcudun % 60 nı teşkil etmektedir. Bu farklılığa rağmen bütün belediyeler aynı hükümlere tâbi olarak idare ve organize edilmektedirler. Bu durum hizmetlerin iyi yürütülmesine mani teşkil etmektedir.

c) Personel meselesi :

Her iki tip idarede çalışan personel tayin yahut seçimle işbaşına gelmektedir. Genel olarak seçimle işbaşına gelen belediye başkanı, köy muhtarı ve diğer meclis ve kurul üyeleri tahsil, kültür durumları ve iş becerme olanakları itibariyle kifayetsizdirler. Bunların dışında kalan personelin de mevcut personel sistemi dolayısiyle kalitesi çok düşük olduğu gibi, esasen teknik olan (doktor, mühendis, mimar v.s.) kadrolara maaş sisteminin yetersizliği sebebiyle eleman da bulunamamaktadır. Bulunsa dahi bir çok belediye bu elemana verecek tatminkâr paraya sahip değildir.

d) Malî meseleler :

Çeşitli âmme idareleri arasındaki iş bölümüne hakim olan prensip ve mahallî idarelerin faaliyet alanlarının hudut ve şümulü ne olursa olsun bunların üzerlerine aldıkları görevleri başarmaları sahip kılınacakları malî imkânlara bağlıdır. Her memleket iktisadî ve malî bünyesine ve hukukî geleneklerine göre mahallî idarelere bazı malî imkânlar sağlamaktadır. Mahallî idarelerde devlet ve amme sektörüne dahil olan idareler gibi millî gelirden kendilerine ayrılan paylarla çalışmaktadırlar.

Bugün genel olarak mahallî idarelere gelir sağlama konusunda 3 sistem mevcuttur :

1 — Tevzi sistemi : İngiltere de tatbik olunan bu sisteme göre, mahallî idare önce masrafını tesbit etmekte, sonra bu masrafları gayri menkul gelirlerine tevzi edilmektedir.

2 — Masraflara göre belde hemşehrilerine vergi tarhında belediyeleri serbest bırakmak usulü.

3 — Mahallî idarelere kanunlarla bir çok küçük vergiler ve gelir kaynakları bırakmak sistemi.

Biz maalesef bu sistemlerden birine gitmek imkânını bulamamış, mahallî idarelerimize tam bir malî muhtariyet verememişizdir.

Bugün 5237 ve 442 sayılı kanunlarda gösterilen gelirler bu idarelerin görevlerini yapmalarına imkân vermemektedir.

III — BİRLİK KURULMASINI ZARURÎ KILAN SEBEBLER

A. Genel ekonomik ve sosyal sebebler :

Bugün memleketimiz dünya ekonomi literatüründe ya iktisaden az gelişmiş bir ülke yahut harekete geçme merhalesinde bulunan bir ülke olarak tanımlanmaktadır. (Yves Lacoste - **Les Pays Sous - Développés**; V. Rostov, **İktisadî Gelişmenin Merhaleleri**).

Şurası muhakkaktırki memleketimiz 1 — fert başına düşen millî gelirin azlığı; 2 — doğum nisbetinin yüksekliği; 3 — okuma yazma nisbetinin düşüklüğü; 4 — mahdut bir sanayi; 5 — geri bir tekniğe dayalı tarım; 6 — enerji istihlakindeki düşüklük; 7 — beslenme kifayetsizliği gibi sebebler dolayısiyle ekonomisi olgunluk çağına erişmemiş bir memlekettir. Bu şartlardırki bizi plânlı bir kalkınmaya sevketmiş, hertürlü tabiî ve beşerî kaynak ve imkânlarımızı en rantabl ve ekonomik bir şekilde kullanmaya icbar etmiştir.

Kalkınma plânımızın iktisadî ve sosyal hedeflerini kısaca iki noktada toplamak mümkündür :

1 — Millî gelirde nüfustaki çoğalma hızının üstünde bir çoğalma yaratma,

2 — Gelir gurupları arasında ve coğrafî plânda dengeli bir kalkınma sağlama.

Bu hedeflerin tahakkuku için, idarî vetirenin üç önemli unsuru olan «organizasyon, personel ve malî kaynaklar» konularında ilmî esaslar dahilinde isabetle çalışmaya mecburuz. Kaynakları mahdut olan memleketimizde bu üç unsurun ısrafından kaçınmak zorundayız.

1965 nüfus sayımı ortaya koymuşturki; 31.000.000 luk nüfusta lise ve yüksek öğrenim yapmış olanların miktarı 825.000 dir. Bu rakama dahil her şahıstan ve bu arada bilhassa idareci ve teknik personelden azami istifadeyi sağlayacak organizasyon ve imkânları düşünmemiz bir zarurettir. Kaldıki bu rakamdan devlet teşkilâtında çalışanlar da çok azdır.

Malî imkânlar bakımından kendi bulunduğum İlçe'yi misal göstereceğim. 62 köyü bulunan Ardahan İlçesi genel olarak fakir bir İlçe'dir. Buna rağmen 1966 yılında köylerin gelir bütçeleri toplamı 345.764,— liradır. Aynı yıl genel giderleri de 115.694,— liradır. Arada kalan 230.070,96 lira kalır ki, bugünkü organizasyon şeli ile bu para heba edilmekte hiçbir şey yapılmamaktadır. Halbuki bu paralar bir birlik bütçesinde toplanmış olsa bir yılda en az orta büyüklükte 15 adet betonarme köprü, kilometresi 2000 liradan 120 kilometre stabilize köy yolu; beheri 45.000 liradan 4 adet un değirmeni ve daha birçok şey yapmak mümkün olurdu.

B. Yatırımların arazi üzerinde plânlı bir şekilde dağıtılması zarureti (Amenagement du territoire) :

Fransız plâncılığında sık sık kullanılan bu tabirin türkçe tam karşılığını bulamadım. Fakat onun şu şekilde tanımlanması mümkündür: Aménagement du territoire; beşeri ve tabiî kaynakların ve ekonomik faaliyetlerin coğrafî bir plânda en iyi şekilde dağıtılmasını temin eden fevkalâde bir metoddur.

İlk nazarda böyle bir metodun bir Birlik gibi çok küçük bir coğrafi alanda çalışan kuruluşa uygulanamıyacağı akla gelebilir. Fakat en küçük yerleşme noktası olan köyün dahi müstakil bir varlık gibi etrafı ile bağımsız çalıştığı ve mütalâa edildiği memleketimizde bu metodun en küçük bölge için dahi zaruri olduğuna şahsen inanıyorum.

Takdir buyurulurki bugün memleketimiz idaresinde hukuk ve kanun metinlerinin çizdikleri organizasyonu dışında fakat ona esaslı surette etkileyen gayri resmî bir organizasyon ve haberleşme vardır. Çok kerre bir İlçe'de yapılacak bir yol, bir köprü, bir değirmen, herhangi bir turistik tesis gibi müşterek tesislerin yerleri tamamiyle ilmî olmayan ferdî takdir ve tesirlerin sonucu olarak tesbit edilmektedir. Halbuki bir İlçe küçük çapta ekonomik, coğrafi, sosyal konularda bir bütün sayılır. Orada yapılacak her yatırım ve yöneltilecek her hareketin bu bütünlükte anormallik yaratmayacak şekilde olması gerekir. İşte bunun içinde, bu metodun uygulayacak bir organizasyona ihtiyaç vardır. Bu da Mahalli İdare Birliğidir.

C. Köy ve Belediyelerin durumları :

Yukarıda kısaca arzedildiği gibi mahallî İdareler görev, personel, organizasyon ve malî imkânlar itibariyle müessir çalışma yapamamaktadırlar. Bilhassa köy belediyeleri ile köyler arasında kurulacak birlikler eliyle müesseriyetleri artırılabileceği gibi, yatırımcı dairelerin yatırımları da isabetle bu birlik tarafından takip edilebilecektir.

IV — TOPLUM KALKINMASI VE ORGANİZASYONU

1 — Toplum kalkınması metodu :

5 yıllık birinci kalkınma plânımızın «Toplum kalkınması» kısmında bu metod şöyle tarif edilmektedir : Bu, kitleleri eğitecek, birlikte çalışmaya yöneltecek, toplum yapısında istenen değişikliklerin gerçekleşmesini sağlayacak, toplumsal enerjiyi yaratıcı bir şekilde harekete geçirmeye yol açacak önemli bir kalkınma metodudur. Halkın gönüllü teşkilâtlanması ve idare ile işbirliği yapması belli alanlardaki kamu faaliyetlerine gönüllü olarak katılması esaslarına dayanan bu metod bugün demokratik ülkelerde uygulanan yaygın bir çalışma şekli haline gelmiş bulunmaktadır. Bu metod, hizmetlerin görülmesinde gereksiz yere kaynak ve insan gücü harcanmasına engel olacak tedbirlerin alınmasına, halkın gönüllü olarak hizmetlere katılmasına, hizmetlerden daha çok sayıda insanın yararlanmasına yol açacaktır.

2 — Toplum kalkınmasının organizasyonu :

Plânın aynı başlık altındaki «Durum» kısmında köye götürülen hizmet ve faaliyetler şöyle tasvir edilmektedir :

a) Çalışmalar idarî bakımdan dağınıktır. Bakanlıklar ve aynı bakanlığa bağlı çeşitli kısımlar aynı alanda ve benzer işleri birbirinden habersiz olarak yapmaktadır. Bu durum gereksiz yere insan emeği ve araç kullanılmasına sebep olmaktadır.

b) Çalışmaların verimliliğinin artırılması sağlanamamaktadır.

c) Halkın hizmetlerin görülmesine ve bu hizmetlerle ilgili yatırımlara katılması, ortak harekete teşvik için çeşitli kamu kuruluşlarınca yapılan çalışmalar sınırlı, dağınık ve etkisizdir.

d) Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde şimdiye kadar uygulanan usul Devletin tek taraflı hareketi şeklinde olmuştur.

Bu meselelerin çözümlenmesi için pilot bölge çalışmaları yapılacağı belirtilmekte ve ilk çalışmanın Muş'ta başladığı kaydedilmektedir. Birçok pilot bölgede halen devam etmekte olan çalışmalar sırasında tekamül ettirilen bir organizasyon belirmiş bulunmaktadır.

Böyle bir organizasyonun araştırıldığı sıralarda Devlet plânlama teşkilâtının uzmanı ABİD HUSSAİN bir konferansta şöyle demekteydi : «................ yaptığım konuşmalarda bana yapılan tavsiyelerden şu sonuca vardımki; bütün Türkiye için bir program hazırlamak yerine bazı seçilmiş örnek bölgelerde böyle bir teşebbüse geçmek daha doğru olacaktır. Yeni çalışma programı için altı pilot bölge (Antalya, Hatay, Edirne, Samsun, Muş, Kayseri) seçtik. Bütün bu bölgelerde 20 - 30 tane köyü içine alan kaza merkezini ele aldık ve onlar için toplum kalkınması programı hazırlamaya başladık. Bu teşebbüsümüz için kaza idaresinin ideal bir ortam olacağını düşündük. Kazalarda devletin temsilcisi olarak kaymakamlar ve bir de halkın refahı için çalışan devlet dairelerinin temsilcileri bulunuyorlardı. Böyle hazır bir teşkilât mevcut olunca artık bizim için yeniden bir toplum kalkınması teşkilâtı ihdasına lüzum yoktu.»

Bugün seçilmiş pilot bölgelerde devam etmekte olan toplum kalkınması çalışmaları köyden merkeze kadar olan organizasyonu Bakanlar kurulunun 31/8/1964 tarih ve 6/3569 sayılı kararnamesi ile tanzim edilmiş olup yürütülmesi Köy İşleri Bakanlığına bırakılmış bulunmaktadır. Kararnamenin 15 nci maddesine göre, toplum kalkınması örgütü 1977 yılında bütün yurda yayılmış bulunacaktır.

A. Merkez organizasyonu :

Bakanlar Kurulu kararının 6 ncı maddesinde köy kalkınması işlerini merkez seviyesinde yürütmek ve koordine etmek için Köy İşleri Bakanının başkanlığında muhtelif bakanlıklar müsteşarlarından ve Ziraat, Halk ve İller bankası genel müdürlerinden mürekkep bir «Toplum kalkınması kurulu» kurulmaktadır.

B. İl organizasyonu :

Pilot bölge çalışması yapılan İller'de:

1 — Kalkınma plânına göre hazırlanan yıllık programların uygulanmasında koordinasyon ve işbirliği görevlerini yerine getirmek.

2 — İl içindeki köy toplum kalkınması çalışmalarını yürütmekle görevli örgütler arasında işbirliği sağlamak.

3 — İlçe kademesi köy toplum kalkınması programlarının ışığı altında İl kademesi köy toplum kalkınması programlarını hazırlamak ve Köy İşleri Bakanlığına göndermek.

4 — Programların uygulanmasını izlemek, değerlendirmek.

5 — Görevlileri yetiştirmekle görevli ve daha önce kurulmuş bulunan İl Koordinasyon Kurulları'na Vali muavini, Ziraat Bankası müdürü, Ticaret, Sanayi ve Ziraat Odaları ve Borsa başkanları, Kadın Dernekleri yöneticileri arasından Vali tarafından seçilecek iki kişi ve İl Genel Meclisi parti gurup başkanlarının katılmaları ile meydana gelen bir «İl toplum kalkınması kurulu» kurulmuş bulunmaktadır.

C. İlçe organizasyonu :

Aynı kararnamenin 6 ncı maddesinin C bölümünde pilot ilçelerde, Kaymakamın başkanlığında İlköğretim müdürü, Ziraat Bankası Md., Hükûmet Tabibi (yoksa Sağlık Me.), Tarım Teknisyeni, Veteriner (yoksa Sağlık Me.) Halk Eğitim Me. Orman İşletmesi Temsilcisi, Tarım Kredi Kooperatifi temsilcisi ve Borsa temsilcisinden mürekkep bir «İlçe kademesi köy toplum kalkınması kurulu» kurulmuştur.

Kaymakamın göstereceği lüzum üzerine siyasî eğilimi olmayan ve köy kalkınması konusunda faaliyet gösteren derneklerin başkanları da toplantıya üye olarak katılabilirler.

Ayrıca kurula biri kamu görevlisi olmak üzere kaymakamın seçeceği iki kadın üye olarak katılır .

a) İlçe toplum kalkınması kurullarının görevleri :

Bakanlar Kurulu kararının 13 ncü maddesi kurulun görevlerini aşağıdaki şekilde saymıştır :

1 — Köy toplum kalkınması programlarını gözden geçirmek, gerekiyorsa birleştirmek. İl kademesi kurula sunmak.

2 — Köy toplum kalkınması çalışmalarında ilçe ve köyler seviyesinde uygulamada işbirliğini sağlamakla ilgili her türlü tetbirleri almak.

3 — Köy grupları ve köy toplum kalkınması kurullarının görevlerini yapabilmeleri için gerekli tetbirleri almak.

D. Köy organizasyonu :

Kararnamenin 6/D bölümünde köydeki toplum kalkınması çalışmalarının sorumluluğu köy muhtar ve ihtiyar heyetine bırakılmakta; İlçe kurulu lüzum gördüğü takdirde köylerde de muhtar, ihtiyar heyetinden bir üye, ilkokul müdürü, köylü tarafından seçilecek 6 üye ve varsa kooperatif, dernek ve belediye başkanından müteşekkil bir «Köy toplum kalkınması kurulu» kurulabileceği ifade edilmektedir. Bu duruma göre köy kurullarının kuruluşu ihtiyari olmaktadır.

a) Köy ihtiyar heyeti ve köy toplum kalkınması kurullarının görevleri :

Kararnamenin 14 üncü maddesine göre görevleri şunlardır :

1 — Köy toplum kalkınması programlarını halkın görüşlerini de almak suretiyle hazırlamak ve ilçe kademesi kurula sunmak.

2 — Hazırlanan köy toplum kalkınması programlarını halkın gönüllü olarak katılmasını da sağlayarak uygulamak ve bu konuda köy liderleri ile sıkı ve ahenkli işbirliği yapmak.

3 — Köy toplum kalkınması ile ilgili diğer işleri yapmak.

D. Köy gurupları organizasyonu :

Kararnamenin 6/E bölümünde «Köy toplum kalkınması çalışmalarından sorumlu kurulların isteği üzerine İlçe kurulu kararı ile köy toplum kalkınması kurulu başkanlarından teşekkül eden «köyler arası Toplum kalkınması Kurulu» kurulur, bu kurullar köy kanunun ilgili maddeleri uyarınca işler» denmektedir.

V — TOPLUM KALKINMASI ORGANİZASYONUN KRİTİĞİ

Yukarıda arzolunan toplum kalkınması organizasyonu şunu göstermektedirki, bu teşkilâtı yaratan iki sebep vardır : 1 — Köye hizmet götüren dairelerin faaliyetlerindeki dağınıklığı kaldırmak ve bir koordinasyon sağlamak. 2 — Toplum kalkınması metodu ile, köylüye kendi meselelerini teşhis ve çözüme ulaştırma yollarını arama kabiliyetini aşılama ve onların devlet faaliyetlerine çeşitli yollardan katılmalarını temin etme.

Bilhassa birinci sebebin doğurduğu mevcut organizasyon şekli köye bir çözüm şekli getirmemektedir. Zira hiyerarşik bir düzen içinde kurulmuş bulunan köy, İlçe ve İl toplum kalkınması kurulları, sadece program yapmakla görevli olup, bu programları yaparken ne ölçüde bir malî imkâna sahip olabileceklerini bilmemektedirler. Çünkü mahalli imkânlar çok kerre meselelerin halline kafi gelmemektedir. Bugün için seçilmiş 30 ilçe'de bu kurullar belki bir aksiyon sahibidirler. Çünkü çok azdırlar ve propagandası uzun müddettir yapılan «Toplum kalkınması metodu» nun başarılı olması için ilgili bakanlıklardan özel alâka görmektedirler. Yukarıda hükümleri arzedilen Kararnamenin 15 maddesi gereğince bu organizasyon şekli 1977 yılında bütün köylere yayıldığında acaba, devletin imkânları artan ihtiyaçlar karşısında o tarihte

bugünkünden farklı olarak ne derecede yeterli olacaktır. Gerçi vakit henüz erkendir ama, herhalde bugünkünden çok fazla bir imkân gelebilir denemez.

İkinci sebebe gelince, bu husus da meseleye yeni birşey getirmemektedir. Kabul etmek gerekirki; insan duyduğu ihtiyaçların çeşitliliği nisbetinde medenîdir. Bu ihtiyaç duymayı artırma da, bir çırpıda zeki, becerikli, bir memur kadrosunun elinde ve onun tahrikiyle olacak dava değildir. Bu bir sosyal değişmeyi ifade ederki, halli çok uzun zamana vabestedir. Halkın devlet faaliyetine iştirakini sağlamak için de özel bir organizasyona ihtiyaç yoktur. Zira bu metod çıkmadan önce de halkın iştiraki vardı. Şu husus bir realitedirki bugün köylü en çok, ıstırabını çektiği konuda seve seve zorlamadan yardımcı olmaktadır. Halbuki devlet köylünün bu iştirakini kıymetlendirememektedir. Suyunun akması, yolunun yapılması için yardım eden köylüye devlet herzaman cevap verememektedir. Şu halde plânlanacak olan şey, köylünün iştiraki yolları değil, devletin ve mahalli imkânların santimine kadar hassasiyetle harcanmasını temin ve bu imkânların artırılması yollarıdır. Bunu da bugünkü hali ile bu kurullar yapamaz. Çare mahalli idare birlikleridir.

VI — TOPLUM KALKINMASI KURULLARI VE MAHALLÎ İDARE BİRLİKLERİ

Yukarıda tafsilen arzolunan hususattan anlaşılmaktadırki, faaliyetlerin sadece koordinasyonu ile görevli olarak kurulan «Toplum kalkınması kurulları» nın görevleri pek alâ kurulacak birliklere devrolunabilir. Esasında kurullar lüzumsuz değildir. Sadece zayıf birer bürokratik kademe olarak yaratılmışlardır. Bugünkü terkipleri, kurulacak birliklere kısmen mehaz olabilir.

Bu bölüm daha sonraki bölümde etrafı ile inceleneceği için burada kesiyorum.

VII — TÜZEL KİŞİLİĞİ HAİZ OLARAK KURULACAK BİRLİK İLE GENEL İDARE ARASINDAKİ MÜNASEBETLER

A. Kurulacak birliğin hukuki mesnedi :

Tüzel kişiliğe haiz olarak kurulacak olan bu Birliğin hukuki mesnedi hem Anayasa hem de Belediye kanunudur.

Yeni Anayasamızın 116 ncı maddesinin son fıkrasında aynen şöyle denmektedir : «Mahalli idarelerin kuruluşları, kendi aralarında BİRLİK kurmaları görevleri, yetkileri, maliye ve kolluk işleri ve merkezî idare ile karşılıklı bağ ve ilgileri kanunla düzenlenir. Bu idarelere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.»

B. Genel idare ile olan münasebetler :

Konuya girmeden önce bize verilen durumu ortaya koyalım : «Köy ve köy belediyeleri arasında kurulacak kamu tüzel kişiliği niteliğine haiz bir Birliğin genel idare ile malî, idarî münasebetleri ne olabilir? Genel idareye dahil yatırımcı dairelerin yatırımları bu birlik bütçe ve kararı ile harcanabilir mi?».

Bu sual doğrudan doğruya mahalli idare ile genel idare arasındaki münasebetlere cevap arayan bir sualdir. Bu da görev ayrımı esasına göre organize olmuş her devlette aşağı yukarı aynıdır. Önce muhtar bir mahalli idare vardır, sonra da onun üzerinde vesayetini kullanan genel idare vardır. Vesayetin şekil ve derecesi değişmekle beraber, genel olarak bu iki idare hiçbir zaman iç içe geçmemektedir. Aksi halde bahse konu olan «Mahalli idareler arası birlik» değil, «Genel ve mahalli idareler arası birlik» bahse konu olurdu. Gerçi bugün İl özel idaresinin icra organı ve amiri itası olan Vali ile bu iki idare birbirine çok yaklaştırılmıştır ama, bunu ilçe için yapmaya kalkmak İlçe özel idaresini yaratmak olur ki, buna da Anayasamız manidir. Şu halde tam bir malî birlik yaratmak mümkün değildir ve ayrıca genel idarenin İlçe'deki temsilcisi durumunda olan kaymakamın bu birliğin icra organı ve amiri itası olması da mümkün değildir. Dolayısiyle genel idarenin diğer daireleri ile Birlik arasında tam bir karar ve icra birliği kurmaya da imkân yoktur.

C. İlçe genel idaresine verilebilecek azamî fonksiyon :

Araştırmamıza ek olarak takdim ettiğimiz Fransadaki Belediye Birliklerine ait ana esaslara uygun olarak;

1 — Birliğe dahil köy ve belediyelerin meclislerince seçilecek belli adetteki delegeden mürekkep bir birlik meclisi.

2 — Ve bu meclis tarafından seçilecek bir Birlik başkanı ile idare kurulu şeklinde organize olmuş ve birliğin üzerinde genel idarenin ilçe de başı olan kaymakama geniş vesayet ve kontrol hakkı tanınarak İlçe idaresine bugünkünden daha müessis bir fonksiyon sağlanmış olur.

Demokrasimizin Aksayan Yönleri

Samih Rifat ARIKAN
Kaymakam

Yakın tarihimizdeki hamleler

Egemenliğin kayıtsız şartsız sahibi kabul edilen halkın kendisini kendisi için idaresi rejimi olan demokrasiye geçiş hareketleri Osmanlı İmparatorluğunun gerileme devrinde başlamıştır.

Çağdaş milletlerden geri kalmanın sebepleri araştırılmış ve siyasî yönetimin yeniden düzenlenmesi düşünülmüştür. Daha çok gerilemenin önüne geçebilmek amacında olan bu iyi niyetli üst kademe ve aydın düşünürler çıkışı başarıya ulaşmaktan uzaktı. İleri bir ülküye dayanan fikirlerin, onların bekçisi durumunda bulunan halk kitlelerine benimsetilebilmesi için çok uzun vadeli de olsa etraflı birtakım tetbirlere ihtiyaç bulunmaktaydı. Her ne sebeple olursa olsun tedbirlerin tam alınamaması veya yürütülememesi atılan adımları daha başlangıçta zayıflatmıştı.

Bu sebeple 1839 da zamanın değerli idare adamı Mustafa Reşit Paşa'nın padişaha ilân ettirdiği Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile başlayan Tanzimat islâhatı belki 1876 anayasasına belirli yönden hazırlık teşkil etmiştir. Fakat 1876 Kanu-i Esasini memlekete yarım yamalak bir demokrasi getirebilmiştir. Devlet başkanı padişahın geniş yetkileri şartlı bir idareye bile imkân vermiyordu. Nitekim birinci meşrutiyet pek kısa sürdü.

İkinci meşrutiyetin ilânından sonra 1909 da Kanun-i Esasi de yapılan değişikliklerle koşullar daha müsait hale getirilebilmişse de Birinci Cihan Harbi neticeleri arasında esaslı hedeflere ulaşmak mümkün olmamıştır.

1921 de B.M.M. ni kuran anayasa bir kurtuluş savaşı içinde, kurtuluşun çabuklaştırılmasına yetecek hükümleri kapsamaktaydı.

1924 te Kurtuluş Savaşı sonucunda ilân edilen Cumhuriyeti şekillendiren Anayasa, o günün şartlarına göre ileri demokratik bir ortam yaratacak nitelikteydi. Bu anayasa tatbikatı yakın tarihin süzgecinden tamamen geçmiş sayılamaz. Ancak hem bir devlete son veren ihtilâlci bir ortamda, hem de Kurtuluş Savaşının getirdiği ekonomik zorluklar arasında daha iyisini beklemek mümkün değildir. O kadar ki 1924 tarihinden İkinci Cihan Harbinin bitmesine kadar geçen süre içinde demokratik ilkelere imkân nisbetinde bağlı kalarak yapılan siyasî, sosyal, ekonomik hamle ve devrimler Atatürk devrini dünya milletlerine örnek olarak kabul ettirmiştir.

Büyük Ata'nın İkinci Cihan Harbi başında aramızdan ayrılmasiyle girilen devrede dış tehlikeelrin bütün yurtta yarattığı atmosfer kuzey komşunun doğu illerimizdeki talepleriyle harpten sonra da, aşağı yukarı Natoya girişimize kadar devam etmiştir. Bu arada evvelce denemesi yapılmış çok partili rejime geçilmiş, 1946 da Demokrat Parti Halk Partisinin yanında meclise girmiştir. 1950 ye kadar geçen süre içinde çok partili demokratik idarenin yurtta gelişmesi için iyi niyetli hükûmetler iş başında bulunmuştur. Büyük devlet adamı İnönü'nün liderliğindeki Cumhuriyet Halk Partisi, Şemsettin Günaltay hükûmetinin çıkardığı seçim kanununa göre yapılan seçimle iktidarı 1950 senesinde Demokrat Partiye devretmiştir.

Demokrat Partinin bu başarısı bütün yurtta ve dünyada demokrasi zaferi olarak nitelendirilmiştir. Ancak mevcut anayasanın açıklıklarından ve halkın demokrasi eğiliminin sathî olmasından istifade eden yeni parti, biraz da olayların sür'atli seyrine uyarak hedeflerini gerçekleştirinceye kadar iktidarda kalmak hevesine kapılmış, neticede ekseriyete dayanan bir zümre diktasına kaymıştır.

Bu şartlar altında 27/Mayıs/1960 da Türk Silâhlı Kuvvetlerinin iktidara el koyduğu, sonra da daha evvelki düzenin boşluklarını doldurduğu ileri sürülen bir anayasa ile iktidarı yine halka iade ettiği; hepimizin hatırladığı ve sübjektif olarak değerlendirdiği bir devre giriyoruz.

Bugünkü demokratik düzenin kuruluşu

1960 da bilinen sebeplerle iktidarı devrelan ordu temsilcileri, Millî Birlik Komitesi ve onun lideri Cemâl Gürsel'in devrim sabahı radyodan işitilen beyanlarının en dikkate değer yönü, idarenin kısa zamanda demokratik usullerle normal hükûmetlere devredileceği hususu idi. Sayın Cemâl Gürsel'in olgun şahsiyeti etrafında birleşmiş Komite, içlerinden bir kısmının kopmasına rağmen, vaadini tutmuş ve bir Kurucu Meclise hazırlattığı anayasayı 1961 yılında referandumla yürürlüğe koymuştur.

9 Temmuz Anayasası, bütün ilim otoritelerinin reyleri alınmış olmasına rağmen, acele hazırlanmış bir temel hukuk vesikasıdır. Memleket gerçeklerinin nazarı dikkate alınmasından çok ihtilâlle kapanan bir devrin tekrarını önlemek isteyen bir ruh taşımaktadır.

Anayasa bugün modern demokratik ülkelerin pek çoğunda uygulanan bir parlamanter rejim getirmiştir. İngiltere, Fransa, İsveç ve Belçika aynı sistemle yönetilmektedir. Ancak Türk toplumunun bu ülkeler halkına göre ayrılıkları hesaba katılırsa Anayasamız mevcut olana değil, olması lâzım gelen bir ideale göre hazırlanmıştır, denilebilir.

DEMOKRASİMİZİN AKSAYAN YÖNLERİ

Anayasanın getirdiği idarî, sosyal ve ekonomik düzenin millî bünyemize uyup uymadığı konusu sık sık tartışılmaktadır. Gerçekte demokrasimizin bazı yönlerde aksadığı herkes tarafından kabul edilmektedir. Durumun tesbiti ve belki de düzeltme çareleri göründüğü kadar basit değildir. Bu bakımdan aktüel, siyasî amaçların, belirli gayeye varmak için yapılan çalışmaların tesiri altında varılan yargılar sadece fikir hürriyetini tezahür ettirmekte, demokrasimizin gelişme şartlarına istenilen kadar yararlı olmamaktadır.

Anayasanın antidemokratik hükümleri var mı

Temel hukuk kaynağı olarak Anayasamızın demokrasiyi gerçekleştirecek ve koruyabilecek genişlikte olup olmadığı konusu çok mühimdir. Genel olarak devlet şeklini Cumhuriyet kabul eden, eğemenliği kayıtsız şartsız millete mâl eden ve insanlığa has hak ve hürriyetlere ilk bölümlerde yer veren hüviyetiyle Türkiye Cumhuriyeti Anayasası demokratiktir. Temel hukuk kurallarını koruyacak bir de özerk Anayasa Mahkemesi bulunması geleceği de teminat altına alır mahiyettedir.

Egemenliğin millet adına yetkili organlar eliyle kullanılması da en ileri demokrasilerde tatbik edilegelen bir usuldür.

Ayrıca Anayasanın açık, sade bir dille kaleme alınmış olduğu da söylenebilir.

Bunun yanında bilhassa seyahat, düşünce, basın ve çalışma hürriyetlerinin bazı yönlerden lüzumsuz sınırlandırılmasına müsaade edildiği; sık sık millî güvenlik, genel ahlâk, kamu düzeni gibi yuvarlak deyimlerin tekrarlandığı, çalışanların en tabiî hakkı grevin pek ağır koşullara bağlandığı dikkati çekmektedir. Hele kamu hizmetlerinde çalışan memurlara grev hakkı tanınmaması çalışma hak ve hürriyetini adeta hiç derecesine indirmektedir.

Siyasî hakların kullanılmasında ise çok cömertçe hareket edilmiş, okur yazar bile olmayan şahıslara seçme hakkı verildiği gibi sadece gazete heceliyen vatandaşların millet adına memleketi idare edeceklerine inanılmıştır.

Yasama organının çift meclisten müteşekkil olması, çıkarılacak kanunların tam bir süzgeçten geçmesini ve Millet Meclisinin aşırı heyecanlarının frenlenmesini sağlar düşüncesi pek boş olmayabilir. Ancak iki meclisin çalışma kaideleri öylesine karışıktır ki, çok zaman kaybına sebep olmaktadır. Anayasa Mahkemesince sırf usul yönünden iptal edilen karar ve kanunlar vardır. Parlemanterlerin kaideler arasında boğulması çalışma isteğini azaltır.

Senatonun teşkilinde tabiî senatörlerin durumu genel tasvip görmemektedir. Bunlara silâhlı kuvvetlerin gözetici, tazyik edici temsilcileri gözü ile bakılmaktadır. Aslında Türk Silâhlı Kuvvetleriyle bu eski Millî Birlik Komitesi üyeleri arasında ilişki kalmamıştır.

Son olarak şurasını da belirtmek gerekir ki; 27 Mayıs Devriminden Kurucu Meclisin çalışmaya başladığı 6/Ocak/1961 tarihine kadar çıkarılan kanunların Anayasa Mahkemesince gerektiğinde iptal edilememesi hukuk ve demokrasi prensiplerine aykırıdır.

Anayasa tam uygulanıyor mu

Günümüz siyasî şahsiyetlerinin sık sık şikâyet ettikleri konulardan birisi Anayasanın bazı hükümlerinin uygulanmadığı veya ihmâl edildiği, en kötüsü de bu hükümlere aykırı hareket edildiği iddiasıdır.

Altı yıllık bir tatbikat süresinde kesin bir sonuca varmak pek mümkün değilse de, Anayanın tamamen rafa kaldırıldığı iddiaları gerçek değildir. Bugün için kanunları ikinci def'a inceleyen bir Senato, Anayasaya aykırılık iddialarını karara bağlıyan özerk bir yüksek mahkeme, teminatlı yargı mercileri ve onları denetleyen Yük-

sek Hakimler Kurulu, bağımsız Radyo Televizyon Kurumu, haber ajansı, muhtar üniversiteler ve grev yapabilen sendika kuruluşları yeni Anayasanın eserleridir.

Ancak bir bütün olarak Anayasanın tamamen uygulandığı da savunulamaz. Özellikle temel hak ve hürriyetleri teminat altına alan ve onuncu maddeden itibaren geniş bir yer kaplayan ikinci bölüm üzerinde söylenecek çok şey vardır. Modern cemiyetlerin kabul ettikleri hürriyet şekillerinin hertürlüsü Anayasada iyi niyetle garanti altına alınmasına rağmen tatbikatı detaylı olarak göstermek için çıkarılan kanunlarla zararlı sınırlandırmaya gidilmektedir.

Anayasanın 11 inci maddesi temel hak ve hürriyetlerin, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabileceğini ifade etmektedir. Sınırlandırma ölçüsü de kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, adelet ve millî güvenlik olacaktır. İktidarları bu şekilde elâstiki mefhumlarla kayıtlamak mümkün olamamaktadır. Kamu yararı her iktidara göre değişebilmekte; genel ahlâk, kamu düzeni için kesin bir ifade bulunamamakta, adalet ve millî güvenlik zamana göre değişik önem kazanabilmektedir. Anayasa Mahkemesinin bu husustaki önleme imkânı yeterli değildir.

Son günlerin ceza kanunundaki 141 ve 142 nci maddeler üzerindeki tartışmaları durumun en güzel örneğidir. Anayasa'nın, düşünce, inanç hürriyetlerini açıkça garanti eden 19 ilâ 27 nci maddelerinin yürürlükte bulunmaları ile aynı hürriyetleri kısıtlayan bu maddelerdeki cezalar ve bu cezaların artırılmak istenmesi; aşırı sola yüklenilmesine rağmen aynı derecede tehlikeli aşırı sağa müsamaha gösterilmesi, hatta bu yüzden İmran Öktem gibi mümtaz bir hukukçunun adeta ayıplanması dikkate değer hususlardandır.

Diğer yandan sosyal, iktisadî hakları şekillendiren üçüncü bölümün, yurdumuzun iktisaden geri kalmış ülkelerden olması sebebiyle, ayrı önem taşımasına rağmen iktidarların pek önem vermedikleri kısım oluşu esefle karşılanır. İktisadi hayatı devletçilikle liberalizm arasında bir uçtan öbür uca kendi çıkarlarına sürükleyen partilerimizin devletçiliği savunurken en liberal davranışta bulunmak suretiyle sık sık tezada düştükleri de vakidir.

Memleketimizde millî gelirden faydalanma en haksız şekilde devam edip giderken alın teri ile ekmeğini kazanmaya çalışan işçinin grevine sık sık müdahaleler idarecilerin henüz ne peşinde koştuklarını dahi bilmediklerini göstermektedir.

Seçim sistemimiz

9 Temmuz tarihli anayasamız vatandaşın siyasî haklarını açık şekilde belirtmiştir. Buna göre memleket idaresi milletin temsilcileri eliyle yürütülecektir. Temsilciler ise gizli oy açık sayım ve tek dereceli seçimle belli olacaktır. Bu ana koşullara göre seçim kanunu çıkarılmıştır.

Seçim kanunumuz nisbî temsil ve ulusal artık sistemini kabul etmiştir. Varsayıma göre vatandaş oyları hiç boşa gitmemektedir. Ayrıca parlemantoda muhalefetin varlığı garanti edilmektedir. Demokraside en büyük hak ve görevlerden birisini oy kullanmak kabul edersek, oylara böylesine önem vermeyi makul sayarız.

Ne var ki sosyal yapımız, iktisadî bünyemiz sağlam plânlara dayanan istikrarlı hükûmetlerin çalışmalarına son derece muhtaçtır. Ulusal artıklı nisbî temsil sisteminde böyle kararlı bir idare her zaman mümkün değildir. 1965 yılından önce koalisyon hükûmetlerinin sık sık buhrana sürüklendikleri hatırlardadır. Son seçimlerden sonra tek başına iktidara gelen Adalet Partisi hükûmetinin de bilhassa prοğram için gerekli gördüğü kanunları çıkarmakta ve hatta meclis çalışmalarını sağlamakta ne kadar aciz kaldığı da unutulmamalıdır.

Demokrasi hep doğru yapmak veya yaptırmak demek değildir. İktidarların yanlış adımı atmaları da olağandır. «Bir tecrübe bin nasihate bedeldir» diyerek yanlış yolda olan hükûmetlerin tarihe örnek olacak şekilde ders almalarına müsaade edilmelidir. Her ne kadar bizim bu şekilde zaman kaybına da tahammülümüz yoktur. Ancak bunu demokrasinin bedeli sayacağız.

Yurdumuza nisbî temsil ulusal artıksız yerleşebilir. Fakat ulusal artık daima yadırganacak alay konusu olacaktır. Milletvekili bizde bütün milleti temsil eder görünürse de daha çok seçim bölgesini bilir ve onun için çalışır. Bu sebeple herhangi bir partinin, örneğin Van''dan alacağı oylarla Manisa'dan temsilci çıkarması yurt gerçeklerine uymamaktadır.

Seçim kanunumuzdan siyasi parti adaylarının tesbiti ve bunların sırasının tayininde partiler merkezlerine tanınmış yetkiler demokratik sayılamaz. Bu suretle parlemantoya muhakkak sokulmak istenen şahıslar, değerleri ne olursa olsun, umumi atmosfer uygun değilse kendilerinden bekleneni verememektedirler.

Siyasi partilerin rolü

Demokrasilerde siyasî partilerin bu düzenin kopmaz parçası olduğu hür dünyaca kabul edilmektedir. Anayasamız da 56 ncı maddesinde durumu teyit etmekte; parti ister muhalefette, isterse iktidarda bulunsun aynı önemi taşır denilmektedir.

Ancak yurdumuzda parti mensuplarının büyük çoğunluğunun siyasî eğitiminin olmamasından, partiler tabir caizse bir «Menfaat kollektif şirketi» halindedir. Son senelere kadar belli doktrinlere göre çalışan partilerimiz olmadığı gibi, proğramları kesin hatlarla biribirinden ayrı partilerimiz de bulunmuyordu. Türkiye İşçi Partisi bu yönden bir yenilik getirmiştir. İşte biri-

birine benziyen bu partilerin mensupları pek sık transfer yapabiliyorlar ve daha çok şahsî çıkarları nerede ise oraya gidebiliyorlar.

Parti alt kademeleri tamamen cahil veya yarı cahil vatandaşların elindedir. İşin en kötüsü üst kademelerin gidişi bu alt kademe eğilimlerine göre ayarlamak lüzumunu hissetmelerindedir.

Türkiyede yurt gerçeklerine eğilen bir siyasî eğitime ihtiyaç vardır. Siyasetin en iyi öğrenilebileceği partilerde ise seçim gününde kazanabilmenin makyavelist yolları öğretilmektedir.

Bizim partiler genellikle biribirinden doğmaktadır. C.H.P. den kopan D.P., D.P. temellerine sahip A.P. ve en yeni örnek muhalefetin yeni çocuğu Güven Partisi hep bu şekilde kurulmuştur. Bunun tek nedeni liderlerin kendilerinden üstün kimseyi acımadan harcamak arzularıdır.

Seçimler partilerimiz için bir fazla uyanış zamanı ve memleket severlik edebiyatının başlangıcıdır. Aday olmak için parti içinde başlayan mücadeleler adaylığın tesbitinden sonra dışa yönelir. Kapitalini vatandaşların, pek ilkel de olsa, genel eğilimi ile birleştiren menfeat şirketi seçimi kazanır.

Partilerimizde memleket sorunlarını ilmî metotlarla enine boyuna araştıran ve çözmeye uğraşan çalışmalar son yıllarda başlamıştır. En iyi temennimiz bu çabaların değerlendirilebilmesidir.

Millet temsilcileri çalışıyorlar mı

Muhtelif partilere mensup veya bağımsız milletvekili ve senatörlerin memlekete hizmet etmek arzusunda olduklarına inanmak zorundayız. Ancak yurdun dört bucağından T.B.M.M.nin çatısı altına koşan bir kısım temsilcilerimizin bu mukaddes çatı altında kişisel duygularından tamamen sıyrılamadıkları iddia edilebilir. Çoğu değişik meslek sahibi olan bu muhterem zevatın bir kısmı başkentte mesleklerine devam edebiliyorlar. Diğer bir kısmı ise özel iş edinmektedirler. Söylenenler doğru ise yüce meclisin kitaplığına devam edenler pek mahduttur. Gönül dilerdi ki kendilerine çok büyük ümit bağladığımız vekillerimiz aktüel ilmin ışığında dertlerimize deva bulsunlar.

Parlemanto çalışmalarının devamsızlık yüzünden aksaması da insanı ayrıca düşündürmektedir. Meclis salonlarında biribirlerinin kalbini kıran, o atmosfere yakışmayan sözler sarfeden ve davranışlarda bulunan temsilcilerimizin henüz olgunlaşmamış demokrasimizi ifade ettikleri söylenebilir.

Baskı var mı

Yasama organı meclislerle yürütme organı hükûmetin dış baskıların tesiri altında kaldığı da sık sık iddia edilmektedir. Gerçekte demokratik hayat bazı baskı gruplarını da beraber getirir. Ancak bu baskı grupları kanun ve nizam dahilinde temsil ettikleri kişilerin haklarını arayan gruplardır. Örneğin kuvvetli sendikaların, derneklerin hükûmet üzerindeki tesirleri gibi.

Bizde bu cinsten kuruluşlar daha gelişmemiştir. Baskı deyince antidemokratik bir tazyik akla gelmektedir. Bunun da nedeni 27 Mayıs devrimi olmaktadır. Politikacılar açık veya kapalı şekilde ordunun idareye müdahale ettiğini ifade etmektedirler. Daha açık deyimi ile hükûmet, silâhlı kuvvetlerin razı olmadığı, bir işi gerçekleştiremez tezi savunulmaktadır.

Demokratik düzene giriş çabalarının başladığı Osmanlı Devletinden bu yana Silâhlı Kuvvetlerimizin yöneticilere daima müdahale etmek zorunda kaldıkları doğrudur. 31 Mart vak'asından 27 Mayısa kadar bu şekildeki davranışlarda ölçü «Millet menfaati» olmuştur.

Dinin tesiri var mı

Toplumumuzda aydın çevrelerde demokratik düzene dinin bir çok yönlerden etkisi olduğu kanısı vardır.

Bilindiği üzere islâm dini Allah'a inanç ve ibadetin yanında bir hukuk sistemi de getirmiştir. Bu hukuk sistemi özel hukuktan kamu hukukuna kadar kaideleri içine alan ve o devre göre çok ileri olan bir sistemdir. Her alana el atan bu sistemin bilhassa eğitim üzerindeki tesirleri geniş olmuştur. Demokrasilerde fertlerin eğitimleriinn önemini belirtmeye lüzum görmüyorum. Osmanlı İmparatorluğundan cumhuriyet devrine kadar din bütün gücü ile eğitimde hakimiyet kurmuştur. Fakat tehlike, aslında kendisi cahil ve din kurallarını dahi anlamayan bir gruba eğitim, öğretimin teslim edilmesinden doğmuştur. Her müsbet bilgiye «Günah» damgası vuran bu tutucu çevrelerin iş başından ancak cumhuriyet devrinde uzaklaştırıldıkları görülür. Ne var ki maddî yetersizliklerin lâik eğitim ve öğretimi başarıya ulaştıramamasından, Ata'nın ölümünden sonra, yeniden eskiye özlem başlatılmıştır.

Çok partili devrede bir kısım partilerin vatandaşın dinî duygularından faydalanma yoluna gittikleri, İman - Hatip, İslâm Enstitüsü, İlâhiyat Fakültesi gibi dinî eğitim yapan okulları tekrar açtıkları görülmüştür. Bilgisiz körpe dimağlarda gerici fikirlerin filizlenmesine imkân hazırlayacak bu tutum bugün dahi sürdürülmek istenmektedir. Esasında konu, istismar edebildiği kadar politikacıya hizmet edecek niteliktedir. Dinin politikaya alet edilmesini yasaklayan kanun maddelerine rağmen durumu önlemek kabil olmamaktadır.

Aksamalar eğitimle ilgilidir

Demokratik düzen herşeyden önce bir hukuk düzenidir. Anayasanın bazı maddelerinin bile hiç değilse savsaklanabildiği bir ülkede gerçek demokrasinin yerleşmediği rahatça söylenebilir. İşin nedeni araştırıldığında halkın eğitim - öğrenim durumunun ön sebep olduğu görülmektedir.

Memleketimizde esaslı bir millî eğitim politikası yoktur. Sık sık sistem ve metotlar değiştirilmektedir. Öte yandan malî yetersizlikler büyük vatandaş kitlelerinin oturduğu bütün köylerde okul açmaya bile müsait değildir. Son istatistikler nüfusun % 50 sinin okur yazar olmadığını göstermektedir.

Açılan okullarda öğretim pek değişik yollarla yetişmiş kimselere bırakılmıştır. İlkokul öğretmeni olanlar yirmi küsur ayrı kaynaktan gelmişlerdir.

Bütün orta ve ilköğretim müesseselerinde millî bir amaç yoktur. Nazarî bilgilerin kavranmış veya ezberlenmiş olması diploma almaya yetmektedir. Büyük çoğunlukla bu diplomalılar tam bir *«yarı cahil»* olup cemiyet için çok dikkat isteyen bir sorun meydana getirmektedirler.

Yüksek okul ve fakültelerin yukarıda bahsettiğimiz orta öğretim müesseselerine dayalı olmaları işin önemini artırmaktadır. Buralardan aydın kişilerin değil, devlet kapısında iş almağa hazır diplomalıların pek çok mezun olduğu görülmektedir.

Okur yazar veya diplomalı bu şekildeki vatandaşları da tam bir cahillik içinde bulunanların yanına katabiliriz. Çünkü kötü niyetli politikacıların tatbikatta istifade ettikleri ençok bu tip vatandaşlardır.

Eğitimde asıl hedef aydın kişilerden seviyeli bir toplum yaratabilmektir. Sayın Doçent Dr. Bülent Daver'in ifadeleriyle «Demokraside kanunlardan çok, demokrasiye ve hürriyete susamış aydınlık vicdanlar» çoğalmalıdır.

Aydınların günahı

Türkiyede memleket kaderine tesir edecek yönetici kademelerde bulunan gerçek aydın kişi pek azdır.

İlkel fikirlerin hakim olduğu toplumda şahsi menfaat büyük rol oynamaktadır. Kolay kazanabilme arzusu büyük çoğunlukla siyaset adamlarını da bu yola sevketmektedir. İlmin kesin yollarından çok gününü gün etme çabası ön plândadır. Bu koşullar altında aydın kişiye ve fikirlerine itibare edilmemektedir. Devlet Plânlama Teşkilâtının sık sık içine düştüğü çıkmaz bu yüzdendir.

Geleceklerini teminat altına alabilme isteğine sahip her aydın çekingenlik içindedir. Siyasi hayata atılmak şöyle dursun fikirlerini dahi serbesçe açıklamayı uygun bulmamaktadırlar.

Gerçek nazarî bilgi ile mücehhez bir kısım aydınlarımız da tatbikatı ihmâl ettiklerinden başarılı gösterememektedirler.

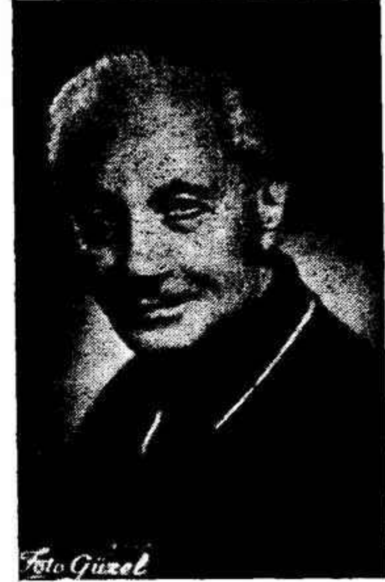
Zamanı gelince doğruyu tatbik ederiz düşüncesiyle, makûl görülen politikacıları kazandırmaya çalışan ve daimi gelişen sosyâl yapıyı hatalı yollara götüren zatları da hesaba katarsak yurdumuzda bir «aydın buhranı» olduğu anlaşılır.

Sonuç

Demokrasinin ana ve temel şartları sayılan hürriyet ülküsünün, hürriyetin muhafazasında kanunların rolünün, vatandaş haklarına hürmetin, cemiyetin manevi değerlerine önem vermenin, vazife ve mes'uliyetleri kabul zaruretinin, düşünce ve ilme lâyık olduğu yeri vermenin, genel yaşayışımızda demokrasi prensiplerini uygulamanın ve memleket için çalışma zevkinin vatandaşlarımızın benliğinde yer etmemiş olmasından demokrasimiz bocalama safhasındadır.

Mülkiyeli Bir Sanatçı

MÜNİR MAZHAR KAMSOY

Tıp Fakültesi Anatomi Profesörü Dr. Mazhar Paşanın oğlu olan Kamsoy, 29 Aralık 1891 de Üsküdar'da doğmuştur. Mülkiye'nin 1912 (1328) yılı mezunlarındandır. 1913 de Okulunun Siyasal ve Medenî Tarih Muallim Muavinliğine atanmış, aynı yıl sonunda bu görevinden istifa ederek bilgisini arttırmak için İsviçreye gitmiştir. Cenevre Üniversitesi Sosyoloji Fakültesinde ve J.J. Rousseau Terbiye Enstitüsünde çalışmış, 1920 den itibaren İstanbul'un hemen bütün liselerinde Fransızca öğretmenliğinde bulunmuş. 1923 de Ankara Lisesi Tarih Öğretmenliğine atanmıştır.

Sonra, imtihanla Hariciye Vekâletine, oradan da 1924 de Ziraat Bankasına geçmiştir. Bankada uzun süre Haberleşme İşleri Müdürlüğü yapmış, 1956 sonunda yaş haddi dolayısıyla emekliye ayrılmıştır. Fakat, Bankada dört yıl daha aynı görevde çalıştırılmış, sonra gözlerindeki rahatsızlığın artması üzerine kendi isteğiyle görevinden ayrılmıştır. Bu arada, 1958 - 1960 yıllarında Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsünde «Ticarî Muhaberat» dersi vermiştir

Evlidir. Bir kızı, bir oğlu olup onlar da evli ve çocuk sahibidirler. İkiyüz kadar kitabını okulunun kitaplığına armağan etmiştir.

Aile muhiti müziksever bir muhitti. Türk müziği de, Batı müziği de icra olunurdu. Müzik hayatına yedi yaşında bir akordeonla başladıktan sonra, kemana heves etmiştir. Türk müziğini tercih etmiş ve onyedi yaşında kemana başlamıştır. İlk hocası Dr. Hulusi Raşit Beydi. Sonra, az bir süre kemanî İhsandan, daha sonra, kemanî bestekâr Tatıyostan ders almış, onun vefatı üzerine bir süre de «Kemanî Ağa» denilen Aleksanyan ile çalışmıştır. Üç buçuk yıl kadar süren bu çalışmalar ona Türk müziğini kusursuz icra edebilmek yetkisini vermiştir. Ondan sonra kendi kendini yetiştirmiştir. 1921 de Üsküdarlı Ziya Beyin çalıştırdığı bir topluluğa katılmıştır. Meşk mahiyetinde olan bu topluluğa bir yıl kadar devam etmiştir. Meslek hayatı başladıktan sonra müzik onun için bir «hobi» olmuştur.

İlk bestesini 1924 te yapmıştır. Bu bir Hicaz şarkıdır. 1941 de arkadaşı değerli müzisyenlerimizden merhum Apdülkadir Ziya Karamürselin ısrarlı teşvikleriyle saz eserleri yazmağa başlamıştır. Bu gün yirmi saz semaisi ve beş kadar şarkısı vardır. Zaman zaman radyolarda dinlediğimiz bu eserlerde, Kamsoy'un başarılı bir besteci olduğu görülmektedir. Ne yazık ki, yaşamak için giriştiği hayat mücadelesinde sanata fazla eğilememiş ve fazla eser yaratamamıştır.

3 Ayın Konuları

Prof. Arif Payaslıoğlu Olayı :

Ortadoğu Teknik Üniversitesi; Klâsik Üniversite düzeni dışında, özel bir kanunla kurulmuş, fakat sür'atli inkişafiyle herkesin takdirini kazanmış bir yüksek öğretim müessesesidir. Bu sür'atli inkişafının çeşitli nedenleri olduğu muhakkaktır. Bunların en başında insan unsurunun geldiği ve başlangıçta, medenî cesaret sahibi, müteşebbis idarecilere sahip olmanın bir müesseseye neler kazandıracağı bu misalde de açıkça görülmüş bulunuyor.

Buraya kadarki kısım, yeni eğitim müessesesinin leyhine kaydedilecek hususlardır. Ancak, ferde lüzumundan fazla yetki verip, onu murakabe edecek makanizmanın tesis edilmediği her sosyal organizmada hasıl olacak aksaklıklar şimdi iftihar ettiğimiz bu müessesede de ortaya çıkmaya başlamış bulunuyor.

Ortadoğu Teknik Üniversitesi, diğer emsalleri gibi, kıymetli öğretim üyelerine sahip olduğu ve onları tatmin ederek bünyesini kuvvetlendirebildiği halde, elân bu kıymetli kütleye bir istikrar ve itimat havası verememiş durumdadır. Bu itimatsızlık, Üniversitenin, diğer emsalleri gibi yetkili Organlara sahip olmamasından ileri gelmektedir. Gerçi şekil olarak bazı organlar mevcuttur. Fakat, biraz sonra izah edeceğimiz gibi, bunlar, yetkisiz birer istişare organı hüviyetinden ileri geçememektedirler.

Filhakika, Kuruluş Kanununa göre, Ortadoğu Teknik Üniversitesinin (2) ana organı vardır. Bunlar; Üniversitenin en yüksek kuruluşu ve her şeye hakim Mütevelli Heyeti ile İcra'nın başı Rektör'dür. Rektör de, diğer Üniversitelerin aksine Üniversite Senatosu veya onun yerine geçen Heyet'çe seçilmeyip, Mütevelli Heyet tarafından tayin edildiği cihetle, mezkûr kuruluşu sadece (7) kişilik bir Heyet idare ediyor demektir.

★ ★

İşte bu müsbet inkişafta, fakat bünye sakatlığına malûl müessesede her vakit beklenebilecek olay nihayet patlak vermiş bulunuyor.

Olayın kamu oyuna intikal eden ve işin içyüzünü bilmiyenler için nedeni, Rektörlükçe yeniden Dekan seçilmesi için teklif edilen Prof. Dr. Arif Payaslıoğlunun, Mütevelli Heyet'in bir kısım üyelerince, Dekanlığının yenilenmemesidir. Ancak, konunun esas nedenine eğilindiğinde, evvelki Mütevelli Heyetlerin olgunluğu ile idare edilmiş olan ve Üniversitenin kimin tarafından idare edileceği noktası karşımıza çıkmaktadır.

Üniversitelerinin de, diğer emsalleri gibi, en yukarı kademedeki öğretim üyelerince yönetilmesi gerektiğini ve bunun Üniversiteler Kanununun âmir hükmü olduğunu zikreden Üniversite mensupları; bu seferki Mütevelli Heyetin, Müesseseyi sadece (7) kişinin idare etmesi için bir zamandır yaptıkları zorlamaları Prof. Payaslıoğlu için de tekrarlamaları ile olayı suyun yüzüne çıkarmış bulunuyorlar. Olay, önce İdarî İlimler Fakültesi öğrencilerinden başlamış, bunu öğretim üyeleri takip etmiş, hattâ Mütevelli Heyet durumu idare edemeyince Üniversitenin bütün öğrenci ve öğretim üyelerinin boykotuna kadar varmıştır.

Mütevelli Heyet, fiilen iki gruba ayrıldığı için muntazam bir toplantı bile yapılamamakta ve koca Üniversite Rektörün muvakkat tedbirleriyle yönetilmeye çalışılmaktadır.

Bir müessesenin kuruluşunda ferdî kabiliyetlerden istifade için statü bir müddet ferdî yönetime göre belki tanzim olunabilir. Geri kalmış memleketlerde bunun müdafası her zaman yapılagelmiştir. Fakat, müessese kurulup işlemeye başladıktan sonra, yetkileri normal idare esaslarına göre tanzim etmekte sayısız fayda vardır. Bu intikal devresini başarı ile geçiren müesseseler rahat ve huzur içinde inkişaflarına devam ederler ve bunların başındaki idarecilere de başarılı ve müdebbir idareci denir (Hacettepe Üniversitesi gibi). İntikal devresinin, biraz şahsî kaprise, biraz şahsî takdire fazla yer vermesi sebebiyle beşerî yönden tatlı gelen idaresini daimileştirmek isteyen idareciler ise, her vakit Ortadoğu Teknik Üniversitesinde olduğu gibi otoritelerini sarsan hareketlerle karşılaşmaya mahkûmdurlar.

Üniversitenin bütün öğrenci ve Profesörlerini (yabancılar dahil) karşısına alan bir Mütevelli Heyetin ciddi bir vazife yapamıyacağı açık olduğu ve artacak olayların etkileyeceği kamu oyunun baskısına da, haklı bir sebepleri bulunmadığı için, uzun müddet karşı gelemiyecekleri cihetle; yeni Mütevelli Heyetin daha demokratik bir yolu denemesi, hattâ bir statü değişikliği ile Üniversiteler Kanununun kabul ettiği organlara gerekli yetkileri tanımaya doğru bir adım atması hem kendileri, hem de Müessese yönünden faydalı olacaktır.

İrtica Olayları

Henüz ilk öğretim hedefine bile varamamış bir ülke olarak, 45 yıl içinde çeşitli inkılâpları yapmanın ve birkaç defa demokrasi denemesi geçirmenin icabı mevzii gericilik olayları mühimsenecek birşey değildir. Kaldı ki, Cumhuriyetin ilânından beri artan kültür seviyemiz ve ekonomik gücümüzün temin ettiği uyanıklılık yanında, yetişmiş olan yeni nesiller de gericiliğin bir daha duruma hakim olamamasının kâfi sebepleridir.

Fakat, son zamanlarda İstanbul ve Osmaniye'de cereyan eden iki olay, bütün rahat ve toleranslı tutumumuza rağmen, bizi bir noktada uyarmış bulunuyor.

Evet, ne rejim, ne de inkılâplar yönünden bir endişemiz yoktur. Fakat, bunu düşünemiyecek kadar basit ve kapasitesiz insanların az da olsa varlığı muhakkaktır. Toplum psikolojisinde en mühim unsur ise, hisse hitap eden tahriktir. Maksatlı mahdut insanın yarı yalan, yarı tahrif suretiyle yapacağı bir tahrik, pek çok insanın başını derde sokabilir ve memlekette huzuru bozabilir.

Nitekim Şubat ayı içinde, hacca gidecekleri vesile ederek, bazı karanlık kişilerin tertipledikleri bir toplantıda söylenen sözler hiç de takip edilmeden geçilecek şeyler değildir. İstanbul gibi bir muhitte ve Spor Sergi Sarayı gibi umuma açık bir yerde cereyan eden olayın arkasında bazı karanlık şahıs ve çevrelerin mevcudiyeti muhakkaktır. Diğer taraftan, çeşitli görüşteki basit insanların her vakitki kavga döğüşünü, muhayyel bir Kur'an olayına bağlayıp Osmaniye gibi vilâyet olma durumuna gelmiş bir Kazada olaya sebebiyet vermek de bir iki şahsın eseri olamaz.

Olayları buraya kadar getirdikten sonra bir nokta hemen dikkatimizi çekmektedir. Türkiyenin Cumhuriyet tarihinde, aşırı sağ ile aşırı sol'un aynı taktikte ve hedefte birleştiği artık sabittir. Her ikisinin de amacı, huzur ve hemen arkasından düzenin bozulması ve hasıl olacak boşluğa kendi düzenlerinin yerleşmesidir. Bu. Cumhuriyetin kuruluşundan beri böyledir. Metodları, uzun zaman sindirildikleri için, belki farklı olmuş; fakat hedefleri hiç bir zaman değişmemiştir.

Nasıl olsa önleneceği muhakkak olan, fakat zavallı pek çok vatandaşı üzücü durumlara sokacak bu kabil olaylara meydan verilmemek üzere, yetkililerin tahrikçi çevrelere ve hissî istismarı sanat haline getirenlere karşı gerekli tedbirleri alacağını umuyoruz.

Bir Yılan Hikâyesi : Personel Kanunu

Maliye Bakanlığı Gelir Bütçesi'nin görüşüldüğü sırada okunan ve Mesut Erez (AP), Lûtfi Tokoğlu (AP), Şefik İnan (CHP) tarafından hazırlanan raporda, Devlet Personel Kanunu üzerinde önemle durulmuş bulunuyor. Raporda, Kanunun bir an önce uygulanması istenmekte ve uygulamada malî yönden bir zorluk olmadığı belirtilmektedir. Raporda özet olarak şu hususlara yer verilmiştir:

«Devlet Memurları Kanunu'nun aradan 2,5 yıl geçtiği halde bütünü ile uygulanmadığı malûmdur. Halen bu Kanunun kapsamına giren ve adedi 450 bine yaklaşan memur, müstahdem, yevmiyeli ve sözleşmeli personel kadrosu mevcuttur. Bu kadrolarda çalışan kamu personeli haklı olarak Devlet Memurları Kanunu'nun malî hükümleri ile birlikte uygulanmasını beklemektedirler.

Başbakanlık mucibi ile kurulan bir komisyonun, Devlet Memurları Kanunu'nun uygulanabilmesi için gerekli kanun tasarısının metnini ve gerekçesini, 68.000 il özel ve belediye personelini de içine alacak şekilde hazırlayarak 1967 Temmuz ayı sonunda Devlet Personel Heyeti'ne intikal ettirdiği ve Devlet Personel Heyeti'nin o tarihten bu yana bu tasarı üzerinde çalışmakta olduğu anlaşılmaktadır. Devlet Memurları Kanunu'nun, psikolojik, ekonomik ve malî yönden en kısa zamanda uygulanması zorunludur.

PSİKOLOJİK YÖNDEN ZORUNLUDUR. Çünkü, uzun yıllardır kamu personeli, böyle bir kanunun uygulanmasını ve mevcut adaletsizliğin giderilmesini beklemektedir. Emekliye ayrılacak memurlar bile bu kanun uygulanır ümidiyle emeklilik işlemlerini ertelemektedirler. Memurlar, sendikalar, federasyon ve konfederasyonlar devamlı endişe içindedirler.

EKONOMİK YÖNDEN ZORUNLUDUR. Çünkü, kamu personelinin % 66 sının, yani 250 bininin eline ayda 500 liradan az para geçmekte ve 100 bine yakın hizmetli memurlara verilen çocuk zammı, tedavi yardımı ve izin gibi haklardan istifade etmemektedirler. Öte yandan kamu personelinin gelirleri ekonomik kalkınmaya paralel fiyat hareketlerinide takip etmektedir.

BU KANUNUN DERHAL UYGULANMASINA GEÇİLMESİNDE MALÎ YÖNDEN BÜYÜK BİR SAKINCA DA YOKTUR. Çünkü, Devlet Memurları Kanunu'nun malî hükümlerinin ertelenmesi üzerine, Devlet memurları ve hizmetlileri ile ilgili olarak 1966 yılında kabul edilen kanunların malî portesi 400 milyon liraya baliğ olmuş, 1967 malî yılında 2 milyar lirayı bulan kanun tasarısı ve teklifi düzenlenmiş ve bunlardan bugüne kadar 700 milyon liralık kısmı kanunlaşmıştır.»

Rapordan alınan bu satırlar gerçeği bütün çıplaklığıyle yansıtmaktadır. Böyle cesaretle bir rapor hazırlanması karşısında sevinç duymamak mümkün değildir. Fakat asıl sevincimizin Kanun uygulandığı zaman olacağı muhakkaktır.

Raporda belirtildiği üzere, bir Komisyon bir tasarı hazırlamış, fakat bu tasarı beğenilmemiş ve Daire içindeki Amerikan Projesi Grubuna yeni bir tasarı hazırlatılmıştır. Konu ile ilgisi meçhul bu kişilere hazırlatılan tasarının, ne hikmetse, Devlet Personel Heyetine sunulmadan önce Başbakanlığa sunulup tasvip istendiği, fakat Başbakanlıkça Kanun hükümleri hatırlatılarak geri çevrildiği söylentiler arasındadır.

Ayrıca, Kanunun uygulanması, psikolojik yönden şart haline gelmiştir denebilir. Raporda sayılanlardan başka, Devlet görevlileri arasında yevmiyeli teknik personel, yönetici gibi ayrılıklar yaratılması ve bunları tatmin için izahı mümkün olmayan paralar verilmesi, öbür personeli çalışmaz duruma ve karamsarlığa düşürmüştür. Kanun kapsamı dışında bulunan Adalet organları ile Anayasa Mahkemesi'ne başvurup kendilerini kapsam dışı bıraktıran Üniversite Öğretim Üyelerine de 400 milyon liralık ödenekten pay ayrılması ayrıca bir üzüntü yaratmıştır. Askerî Personel Kanununun son mükemmel durumu ise bardağı taşıran damla olmuştur.

★ ★

Bugün ise Kanunun uygulanmayacağı kanaati genelleşmiş gibidir. Çünkü deniliyor, Kanunu yapıp uygulayacak olanlar zaten bir çok yerden ücret almaktadırlar. Onlar, bu ücretlerinden mahrum kalmamak için Kanunu baltalamaktadırlar. Özellikle Müsteşar ve Genel Müdürlerin durumuna değinilmektedir. Bir kaç yerden ek ücret alanların durumu gözönünde tutulursa buna pek da hak vermemezlik edilemez.

Bugün, memurlar ve öbür Devlet görevlileri bir çok haklardan mahrumdurlar. Sözgelişi, memurlar tedavi giderlerinden yararlanır, ama eşlerile çoccukları mahrumdur. Sosyal Sigortalara bağlı olanlar bu yönden daha bahtiyardır. Memurlar dışında kalan görevliler ise, hiç tedavi ücreti alamazlar. Eline 3 - 400 lira geçen görevlinin hasta olmaması için Tanrısına yalvarmaktan başka yapacağı birşey yoktur.

657 sayılı Kanun, yalnız izin bakımından uygulanmaktadır. Memurlara (yalnız memurlara) 40 gün izin hakkı tanınmış olup, bu hüküm uygulanmaktadır. O halde bu Kanuna ne lüzumu olduğu rahatça sorulabilir.

Devlet dairelerinde iş prodüktivitesinin ne kadar düşük bulunduğunu bilmeyen yoktur. Buna çareler bulunması ve özel sektöre kaçmış ve kaçmakta olanları tutacak tedbirlerin alınması zamanı gelmiştir. Bugün işler görülüyor ise, kalmış tecrübeli, ama özel sektöre kaçmaktan korkan veya emeklilik süresini doldurmağı bekleyen elemanın gayretiyledir ve bir iki yıl sonra durumun ne olacağı belli değildir. Bugün, genç elemanlar artık Devlet memuru olmuyor. Hele yüksek öğrenim yapanlardan Devlet memuru olan daha da azdır.

Hükûmetin ne düşündüğünü bilmiyoruz. Ama biz, bunları düşünüyoruz. Bir yıldır hazırlanamayan tasarının da hazırlanıp Başbakanlığa sunulmasını son bir umut olarak bekliyoruz.

★ ★

Savcıların Teminatı Olayı

Mer'i mevzuatımızda (Hakim Teminatı) na paralel olarak bir de (Savcı Teminatı) nın mevcut olmadığı malûmdur. Savcılar, Adalet Bakanlığının bir memuru gibi tayin ve nakledilirler.

Aynı meslekî formasyona sahip, bir madalyonun iki yüzü gibi birbirinden ayrılması mümkün olmayan hakim ve savcıları bu durumlarına rağmen teminatlı ve teminatsız diye ikiye ayırmak, evveldenberi garipsenen, fakat alışkanlıkların verdiği gevşeklikle fazla üzerinde durulmayan bir konu halindeydi.

Adedinin azlığı ve meslek mensuplarının çeşitli nedenlerle bir mücadeleyi göze almaması neticesinde bu güne kadar devam eden bu durum, nihayet, bir savcının Danıştayda açtığı dava sebebiyle mer'i mevzuatın Anayasaya aykırılığını iddia etmesi ve Anayasa Mahkemesinin de iddiayı varit görmesi ile çözülmüş bulunuyor.

Bu suretle, Anayasanın 137. maddesindeki «Kanun Cumhuriyet Savcılarının ve Kanun Sözcülerinin özlük işlerinde ve görevlerini yapmalarında teminat sağlayıcı hükümler koyar» şeklindeki hedef tatbik ve işleme imkânına kavuşmuş oluyor.

★ ★